

თანამედროე მწერლობა

ანრი რომჭორი

1873 წელი

საფრანგეთის მმართველობამ ამ თვეში საბოლოოთ გადაწყვიტა ანრი რომჭორის დაკარგვა ახალკალედონიაში გაგზავნით, სადაც ის დატუსაღებულად უნდა იყო. გაზეთებში სწერენ, რომ რომჭორის აგებულება ისე საშინლათ დასუსტებულია ორი წლის დატუსაღებით და ათასნაირი ზნეობითი ტანჯვითაო, რომ ის სამი თვის ზღვით მგზავრობას ვერ აიტანს და გზაზე მოკვდებაო. მართალია ეს თუ არა, ამას მომავალი გვიჩვენებს, ამ მოკლე ხანში. მაგრამ უეჭველი კი ისაა, რომ ამ მწერლის მოქმედება, თუნდ კიდეც სიკვდილს გადურჩეს, დიდი ხნით შეწყვეტილი და შეჩერებული იქნება, მწერლობისთვის ის დღეს მკვდარია, და ამ მიზეზით მწერლობასაც შეუძლია მისი ნაშრომის განხილვა და დაფასება, თითქოს ის სანიადაგოთ გამქრალიყოს დედა-მიწის პირისაგან.

192

კრებული

რადგან ამ მწერალს დიდი გავლენა ჰქონდა საფრანგეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე, და რადგან მისი ნაწერი, ლიტერატურული მხრით, შესანიშნავ წარმატებას წარმოგვიდგენს უწინდელ მწერლობასთან შედარებით, ჩვენ საჭიროთ ვთვლით წარმოუდგინოთ «კრებულის» მკითხველებს რომჭორის შემოკლებული ბიოგრაფია და მისი მწერლობის კრიტიკული დაფასება, სხვა მის მსგავს მწერლებთან შედარებით და მისი საკუთარი ხასიათის, განვითარების და ძალის გამოკვლევით. რომჭორის ნიჭი, ცხოვრება და მოქმედება კი ღირს იმათ, რომ მათ აწერას საკმაო სივრცე და ყურადღება მიეცეს...

I

ანრი რომჭორი დაიბადა 1830-ში. მისი ნამდვილი სახელია – გრაფი ვიქტორ-ანრი დე რომჭორ-ლიუსე. მამა მისი ლეგიტიმისტი იყო (ძველებური მონარხიის და წესის მომხრე), მაგრამ დედა კი რომჭორს რესპუბლიკელი ჰყავდა, და ამ დედამ გამოზარდა მისი გრძნობა და გონება. რომჭორის სახლობა ერთობ ღარიბი იყო. მამა მისი თავს ირ-

ჩენდა სხვა და სხვა ვოდევილების წერით, და თვითონ ანრის ადრევე დასჭირდა ლუკმა-პურის საშოვნელათ შრომაში და სამსახურში გაბმა. ოცი წლისა შევიდა ის სამსახურში, და თან სხვა და სხვა გამოცემებში წერით შოულობდა ის თავის და ოჯახის საზრდოს. მაგრამ მთელი თხუთმეტი წლის განმავლობაში მის შრომას – სამსახურში იყო თუ გაზეთებში, გამოცემებში, თუ თეატრში – დიდი მნიშვნელობა არა ჰქონია. რომჭორი ისევ ისე უცნობი და შეწუხებული იყო, როგორც თითქმის დასაწყისში. მაგრამ ამ თხუთმეტი წლის განმავლობაში ის ერთგულათ შრომობდა, ბევრს კითხულობდა, ყველაფერს იძევდა და აკვირდებოდა, ისე, რომ თვითონ მისთვის ეს დრო სრულიად არ დაკარგულა.

რომჭორი მსახურობდა რალაც დაბალ ხარისხზე პარიჟის საქალაქო გამგეობაში, როცა ზოგიერთმა მისმა ნაწერებმა «შარივარიში» მკითხველების ყურადღება მიიქცია. ამ ნაწერებში რომჭორი სხვა და სხვა აქტიორების და აქტრისების თამაშობას არჩევდა და აფასებდა, – იმ დროს თავისუფლათ და გულწრფელათ წერა ბეჭვდა მარტო ამებზე შეი-

ძლებოდა. როცა მისმა უფროსებმა (და განსაკუთრებით მაშინდელმა პრეჭეკტმა ოსმანმა) შენიშნეს, რომ მათ ჩინოვნიკს დიდი ნიჭი ჰქონია, იმისი გადაბირება მოინდომეს და მაშინვე ჯამაგირიც მოუმატეს და ადგილიც უკეთესი მისცეს. მაგრამ რომჭორმა იმწამსვე სამსახური მიატოვა, რაკი იგრძნო, რომ ბონაპარტიელები მის მოქრთამვას და გადაბირებას აპირებდნენ, და მასაქეთია ის ერთიანათ მწერლობას და პოლიტიკას მიეცა.

მწერლობა მაშინ სწორეთ ცუდ მდგომარეობაში იყო. ერთი რომ არავის ჟურნალის ან გაზეთის გამოცემა არ შეეძლო, თუ ამის ნებას მმართველობა არ მისცემდა; და მმართველობა, რასაკვირველია, მარტო იმისთანა პირებს აძლევდა ამ ნებას, ვისაც ან არ ერიდებოდა, ანა და იმედიც ჰქონდა ჩემსკენ იქნებო. მეორეთ, – როგორც კი გაზეთი ან ჟურნალი უსიამოვნო რასმე დაბეჭდიდა, იმას მაშინვე ორიოდუ «გაფრთხილებას» მისცემდა მმართველობა – საფუძვლიანს თუ უსაფუძვლოს, ამას

არავინ დაეძებდა და არც არავის ამაზე ლაპარაკი და სჯა შეეძლო – და მერმე გამოცემას დროებით

დახურავდნენ, ან მთლათ ერთიანათაც მოსპობდნენ. ამას გარდა, რადგანაც არავის პოლიტიკურ საგნებზე ლაპარაკი უიმისოთ არ შეეძლო, თუ გამომცემელს ორმოცდა ათი ათასი ჭრანკის გირაო არ ჰქონდა შეტანილი მმართველობასთან ნაღდ-ფულად, და რადგანაც გაზეთის გამოცემა ერთობ დიდ-ძალ ფულს თხოულობს ხოლმე, გაზეთებში და ჟურნალებში განსაკუთრებითი ხმა და გავლენა ფულის მეპატრონეს ეძლეოდა, და მწერალი კი უკანასკნელ პლანზე იდგა. ფულის მეპატრონე, რასაკვირველია, ყოველთვის იმას შიშობდა, ვაი თუ გაზეთი დამიხურონ და ფულის ზიანი მომცენო, და ამ მოსაზრებით რაც შეიძლებოდა უფრო მოწიწებით ეპყრობოდა მმართველობას და უფრო ხელ ფეხს უკოჭავდა მის მოწინააღმდეგე მწერლებს, ისე, რომ ამ უკანასკნელ მწერლებს თითქმის განძრევის და ხმის ამოდების საღავათი არც კი ჰქონდათ.

არ შეიძლება წარმოიდგინოს კაცმა რა მდგომარეობაში იყო საფრანგეთის პოლიტიკური მწერლო-

ბა და განსაკუთრებით პარჟული გაზეთები 1866-მდე. მათში მთავრესი ხმა და გავლენა, ფულების მეპატრონეების და მმართველობის გამოისობით, ისეთ მწერლებს ჰქონდათ, როგორც სან-მარაკ ჟირარდენს, ლემუანს, ნეცვერს, გერფს, აკენს და სხვ. და სხვ. ამ მწერლების ხასიათი იმაში მდგომარეობდა, რომ გაუგებარი, ან მარტო ასიოდე ნასწავლი კაცისათვის გასაგები ენით რამე წვრილმან ნაკლულევეანებას გამოეკიდებოდნენ და სწერდნენ გაუთავებელ სტატიებს ისეთ საგნებზე, რომელნიც საზოგადოებას თითქმის არც კი შეეხებოდენ. გაზეთები – და ჟურნალები დაუბოლოებელი სტატიებით იყვენ გავსებული სხვა და სხვა ისტორიულ გამოძიებებზე, ძველ-მწერლობაზე, არხეოლოგიურ ძიებაზე, ან ორიოდე დიპლომატიურ სიტყვაზე, რომელთაც არც დიდი მნიშვნელობა, არც დიდი აზრი არაფერი ჰქონიათ. მაგიერათ, თუ ჟურნალ-გაზეთები საზოგადოების მდგომარეობას და გულის წადილს არ ეხებოდენ, არც საზოგადოება ჰკიდებდა ხელს ჟურნალ-გაზეთებსა, და პოლიტიკური მწერლობა თან და

თან უფრო და უფრო მდაბლდებოდა, მძიმდებოდა და სუსტდებოდა.

იმ დროს პოლიტიკურ მწერლობაში მარტო სამიოდე შესანიშნავი მწერალი იქცევდა საზოგადოე-

ბის ყურადღებას, ამიტომ რომ საზოგადოების გულის წადილს მარტო ისინი ეხებოდნენ ნიჭიერთა და შეუპოვრათ: პრუდონი, პრევო-პარადოლი და ედმონდ აბუ. მაგრამ პრუდონს მმართველობამ და სიღარიბემ გაზეთის გამოცემის შეძლება არ მისცეს, ის უფრო წიგნების ბეჭდვით მოქმედებდა, და უკანასკნელ დროებაში არც ნამეტნათ საფუძვლიანათ სინჯავდა და არკვევდა საზოგადოებრივ საქმეებს. პრევო-პარადოლის ნიჭი ისეთნაირს წვრილმან მიზანს მისდევდა (ორლენიელების ამალებას) და ისეთს ერთობ წმინდათ გალესილ იარაღს ხმარობდა, რომ მისი ნაშრომი და მისი დაცინვა მარტო ნასწავლი მკითხველისათვის იყო გასაგები, მარტო მცირედენ წრეს შეეხებოდა და აღელვებდა. ედმონდ აბუს ძალუმ სიტყვას კი ნაპოლეონმა ოქროს ლაგამი აუდვა, მოფერებით, დაპატიჟებით, დაჯილდოვებით, ერთი სიტყვით, მოყიდვით. და ამ ნაირათ მაშინ-

198

კრებული

დელი მწერლობა უგავლენო და უმნიშვნელო წერა-ბეჭდვაში მდგომარეობდა, უმჯობესი მწერლები და ტალანტები კი ნიადაგ ლაგამ-აკრულები იყვნენ – ხან ძალით, ხან მოქრთამვით.

საფრანგეთის ხალხს და საზოგადოებას დიდხანს ის რწმუნება ჰქონდა, რომ ჩვენი საზოგადოებრივი საქმეები ერთობ ჩინებულათ მიდიან და მშვენიერი და გონიერი მმართველების ხელშია საფრანგეთის ბედიო. ნაპოლეონი იმ დროს ყველას გენიოსათ, გულთმისნათ და მოხერხებულ კაცათ მიაჩნდა. ყველას ეგონა, რომ რასაც ის დაიწყებს – ჩინებულათ გათავდებო, ყველას ახსოვდა ყირიმში და იტალიაში გამარჯვება, ყველას ნამდვილ «საზოგადოებრივ დამშვიდებათ» მიაჩნდა ის ჯარისა და ზარბაზნების შემწეობით ხალხის გაყრუება, რომლის ძალითაც საფრანგეთში იმპერია დაარსდა. ამის გამოსოზით ვინც მმართველობის წინააღმდეგ ხმის ამოღებას გაბედავდა ხოლმე, მისი სიტყვა ყველას გამჭრიახობის და პატიოსანი საზოგადოებრივი ერთგულობის გამოთქმათ კი არა, უცნაურ დარდიმანდობათ ან თავის გამოჩენის სურვილათ მიაჩნდა...

თანამედროე მწერლობა

199

ამასობაში საფრანგეთის მწერლობაში ერთი ახალნაირი კილო და მიმართულება დაარსდა. დაიბადა თუ არა მეორე იმპერია, იმან მაშინვე ბევრი ნიჭიერი და გავლენიანი მწერლები გადაიბირა, ადგილების და შემოსავლიანი ღირსებების დარიგებით

და ფულით მოყიდვითაც. იმისთანა მწერლები, როგორც თეოფილ გოტიე, არსენ უსსე, ერნესტ ფეილო, ალბერტი სეკონ, როკპლან, ალ. დიუმა (შვილი), სარდუ და ბევრი სხვანიც იმპერიის მხარეზე გადავიდნენ და იმპერიის მაქებარნი თუ არ შეიქნენ, მამაგებელნი მაინც აღარ იყვნენ. და რადგანაც იმათ მაინც და მაინც სურდათ საზოგადოების ყურადღება თავიანთ ნაწერებზე მიექციათ, გამოიწყეს ნიადაგი იმ ზნეობის და ცხოვრების შეფერვა და ვითომ კარგის მხრით გამოხატვა, რომელიც, მეორე იმპერიამ საფრანგეთში შემოიღო. იმათ თხზულებაში მუდამ დარდიმანდული, დიდკაცური ცხოვრება, ფულის მფანტველობა, ბინძური არშიყობა, ზნეობის მყიდველი ქალების გაღვლილი ცხოვრება და სხვ. და სხვა იყო აღწერილი, და მკითხველი საზოგადოება განსაკუთრებით მადით ეწაფებოდა ამ უმიზნო და უხეირო მწერ-

200

კრებული

ლობას. რომანები, კომედიები, დრამები კრიტიკული სტატიები, ერთი სიტყვით, თითქმის ყოველნაირი მწერლობა დიაცების ცხოვრების აწერათ, მათი უზნეობის შნოიანათ გამოხატვათ გადიქვა, და რაც უფრო და უფრო მცირდებოდა პოლიტიკური გაზეტების მკითხველების რიცხვი, მით თან და თან უფრო მრავლდებოდნენ ამნაირი სადიაცო თხზულებების მკითხველები.

ამ ხასიათის მწერლების მაგალითმა და დახმარებამ საფრანგეთში მალე ერთნაირი ჟურნალ-გაზეთები დაბადა, რომელშიაც პოლიტიკის, კრიტიკის და საზოგადოებრივი მეცნიერების მაგიერათ იწერებოდა და ისჯებოდა სხვა და სხვა დიაცების და მათი თაყვანისმცემლების ტანსაცმელი, ყოფა-ქცევა, მიხვრამოხვრა და საიდუმლოები. ვინ ვისთან ცხოვრობდა, ვინ ვის ყვარობდა, ვის ვინ უღალატა და ვისგან ვინ რამდენი ისესხა, რომელ კლუბში ვინ რა წააგო და რომელ თეატრში ვინ რომელი აქტრისა დაპატიჟა ვახშმათ, – ამაებზე სჯიდნენ და სწერდნენ ეს ახირებული ჟურნალ-გაზეთები. და რადგანაც პოლიტიკურ გაზეთებს პირი-აკრული ჰქონდათ, რადგანაც

თანამედროე მწერლობა

201

ისინი ვაება სტატიებს სწერდნენ ისეთებს, რომ მათი წაკითხვა და გაგება ფილოსოფოსებსაც უძნელდებოდათ, მკითხველი საზოგადოება ამ ადვილ და მოხიბლულ მწერლობას მიაწვა და მის კითხვას შეეჩვია. აი ამ მწერლობას დაერქვა «მცირედი მწერლობის» სახელი (La petite presse).

ეს მწერლობა რომ ყველას უყურადღებოთ მიეტოვებია, საზოგადოების გონებას და ხასიათს ამით დიდი ვნება მიეცემოდა. მაგრამ ბევრი ჩინებული და ნიჭიერი მწერალი მიხვდა, რომ შესაძლებელია ამ მხატვრულ და მსუბუქი მწერლობის ხეირიანათ გამოყენება პოლიტიკური, საზოგადოებრივი და ზნეობითი მხრითაც. იმისთანა ნიჭიერი მწერლები, როგორც ლეო ლესპესი, ოგიუსტ ვილმო (ორლეანელი პარტიისა), ჟულ კლარტი (ზომიერი რესპუბლიკელი), ჟულ ვალლესი (რადიკალი), ანრი რომჭორი, ედუარდ ლოკრუა და ბევრი სხვანი ამ «მცირედი მწერლობის» ასპარეზზე გამოვიდნენ, ზოგი როგორც ლიტერატურული კრიტიკოსი, ზოგი როგორც თეატრების მიმომხილველი, ზოგი როგორც «ჭანტეზისტი», ზოგი როგორც «მკითხველთან მესაუბრე».

მათი ნაწერი ნიადაგ ხუმარული და ოხუნჯური უნდა ყოფილიყო, რაზედაც უნდა ელაპარაკნათ შიგ, და ნიადაგ «პარიჟელი ცხოვრების» წვრილმან, უბრალო და უმნიშვნელო მოვლენებს უნდა შეხებოდა.

ამ მწერლებში, რომელნიც თითქმის ყველანი უცნაური ნიჭის პატრონი და ოხუნჯობით სავსენი იყვნენ, მკითხველების ყურადღება ყველაზე უფრო რომჭორმა მიიქცია. მის ნაწერში პირდაპირ გამოჩნდა არა თუ მარტო მწერლის გაუზომველი ნიჭი, სტილის განვითარებული ხასიათი და დაცივნის სიმძლავრე, არამედ თან პოლიტიკური მიზანი და გონიერებაც. რომჭორის მკითხველებმა მალე შენიშნეს, რომ ის სულ სხვა ნაირათ ირჩევდა თავისი სტატიების საგანს, ვინემ დანარჩენი მისი თანამომემნი; მის ნაწერში მალე შენიშნეს, რომ რაზედაც უნდა დაეწყო იმას ლაპარაკი, აქტრისას ახალ-იუბკებზე, თუ უკანასკნელი კომედიის სათაურზე, რომელიმე ბანკირის სახის ეკიპაჟზე, თუ გამოჩენილი მწერლის ახალ წიგნზე, ან მხატვრის ახალ სურათზე – ყოველთვის და ყოველგან ის ისეთ მხარეს შეეხებოდა, ისეთ თვისებას და შდარებას მოძებნი-

და, ისეთ შოლტს გადაკრავდა მაშინდელი მმართველობის სისტემას და ზნეს, რომ მკითხველს აქტრისაც ავიწყებოდა და ეკიპაჟიც და მეხსიერებაში მარტო იმ შოლტის ტკლაცუნი და ის დაცივნა რჩებოდა. არც ერთ გარემოებას და მოვლენას არ გაუშვებდა ისე რომჭორი, რომ რამე უცნაური გადაბმით ან დაახლოვებით არ გამოეყენებია ან მეო-

რე იმპერიის წესების და პირების წინააღმდეგ და მკითხველებში ამ წესისა და პირების შეზიზღება და სიძულვილი არ ჩაეწვეთნა. დაცინვა, ირონია, სარკაზმი, – ერთი სიტყვით ყოველნაირი მწერლური იარაღი სინჯა და სცადა იმან ერთი მიზნის მისაღწევათ: იმას უნდოდა საფრანგეთის იმპერიის მახარათ აგდება, მისი გავლენის მოსპობა და საბოლოო დაცემის მომზადება.

ამნაირ წერაში შეიძინა რომჭორმა ცოტაოდენი სახელი, სწორედ იმოდენა, რამდენიც საჭირო იყო იმისათვის, რომ შიმშილით არ მომკვდარიყო და მის ნაწერს ალაგი ეპოვა ყოველ გამოცემაში და პირდაპირ გზა გატკეპნილი ჰქონოდა მკითხველ

204

კრებული

საზოგადოების გულისკენ. ამასობაში 1868 წელიწადიც დადგა. *)

II

«ნაპოლეონის ცხოვრებიდამ» მკითხველმა იცის, რომ მექსიკიდან საფრანგეთის ჯარის ძალა-უნებურმა დაბრუნებამ და პრუსიის გაძლიერებამ ნაპოლეონის მმართველობის სახელი გატეხეს ხალხის თვალში. საფრანგეთის ხალხმა და საზოგადოებამ იგრძენეს, რომ ეს მმართველობა საფრანგეთს ხეირს არ აყრიდა, და ამის მიზეზით უფრო მეტი ყურადღება და დაჯერება უჩვენეს იმ მწერლობას და მმართველებს, რომელიც ნაპოლეონს და იმპერიას ეწინააღმდეგებოდა. საზოგადოებას აღარ სწამდა იმ მწერლების სიტყვა, რომელნიც ქადაგებდენ, ნაპოლეონი ჩინებულათ პატრონობს ჩვენს ქვეყანასო, იმის გონებას ყველა დაბრკოლების და გასაჭირის მოშორება და დათრგუნვა შეუძლიაო. ის ხედავდა, რო, მთელი თუთხმეტი წლის მმართველობას, ნა-

*) რომჭორის ნაწერი ამ პირველ პერიოდში შეკრებილია სამ წიგნათ: Les Français de la décadence (1865). La Granda Boheme (1867). Les signesdu Temps (1868).

თანამედროე მწერლობა

205

მეტანი ხეირი კი არა, ზარალის მეტი არა მოუტანია, და მომავალში იმას მრავალი «ზნელი ღრუბლები» ეჩვენებოდა. და ვინც იმას მაშინ ეუბნებოდა, რომ საქმე ცუდათ მიჰყავს იმპერიასო, ნაპოლეონი ჩვენ ხეირს არ დაგვაყრისო, მოვტყუვდით მის მორჩილებაშიო და სხვ., იმას ეკუთვნოდა მკითხველი საზოგადოების ყური და გული. ერთი სი-

ტყვიტ «ოპოზიციას» (მმართველობის მოწინააღმდეგე პარტია) ამიტ დიდი მნიშვნელობა და გავლენა მიეცა.

ნაპოლეონმა მაშინ ლიბერალობა დაიწყო, იმ განზრახვით, რომ ამ ლიბერალობაში ხეირიანათ დაიარაღება და დამზადება შემეძლება ვინმე ომში დავამარცხო, და როცა გარეთ გავიმარჯვებ შინ იმდონათ გავძლიერდები, რომ მოწინააღმდეგეების მოთოკვა და გაჩუმება შემეძლებაო. სხვა დ ასხვა ვითომ ლიბერალოლ ცვლილებებში, რომელიც იმან მაშინ გამოიწყო, ერთი კანონი იყო, რომელიც წერა-ბეჭდვას ცოტაოდნათ მდგომარეობას აუმჯობესებდა, და რომლის ერთი მუხლის ძალით ყოველ პირს ნება ეძლეოდა მთავრობის დაუკითხავად და ნება

დაურთველათ დაეარსებია ყოველნაირი ჟურნალ-გაზეთი ან სხვა დროგამოშვებითი გამოცემა. ამ კანონით სარგებლობა მოინდომა რომჭორომა, როცა შინაგანი საქმეების მინისტრის ბრძანებით, იმას «ჭიგაროში» წერა აღეკრძალა. რომჭორომა გამოაცხადა, რომ კვირაში ერთხელ ჩემს საკუთარ გაზეთს, «ფარანს», გამოვცემო. კანონისაგან დაწესებული ბე შეიტანა და მართლაც 1 ივნისს 1868 წელს გამოსცა თავისი გაზეთის პირველი ნომერი.

შეუძლებელია წარმოიდგინოს კაცმა ის შთაბეჭდილება, რომელიც მთელი საფრანგეთის და ევროპის მკითხველ საზოგადოებაზე ამ ნომერმა მოახდინა. ორასი ათასი ეგზემპლარი რამდენიმე დღის განმავლობაში დაიტაცეს, და თითქმის ყოველ ქალაქში, თითქმის ყველა ენებზე ახლათ და ახლათ იბეჭდებოდა და ითარგმნებოდა როგორც ეს პირველი ნომერი, ისე შემდეგებიც. მკითხველები ზეპირათ სწავლობდნენ მის შინაარსს, ათასნაირათ ხსნიდნენ მის გადაკვრა-გადმოკვრებს, და თითქმის ყველანი, შეიყრებოდნენ თუ არა, «ფარანზე» ჩამოაგდებდნენ ლაპარაკს, როგორც უწინ ან შემდეგ ტა-

როსზე და მოსავალზე იყო მუსაიფი.

ამ საოცარი შთაბეჭდილების მიზეზი ის კილო იყო, რომლითაც რომჭორომა წერა დაიწყო. უწინ რომ მმართველობაზე და ნაპოლეონზე თავაზიანათ და ათასნაირი მიხვევ-მოხვევით სწერდნენ, ამის მაგიერ რომჭორომა პირდაპირი და ბასრი დაცინვა და შეურაცყოფა დაიწყო, მაგრამ ისე, რომ ვერაგზით ვერ მოხერხდებოდა მისი «ჩაბმა» და გამ-

ტყუნება. იმან ისეთი ოსტატური და ხელოვნური ირონიის ხმარება დაიწყო, როგორც სვიჭტის შემდეგ თითქმის არც ერთ მწერალს არ გამოეჩინა, და ეს ჩინებული იარაღი მის ხელში პირდაპირ მიზანს ხვდებოდა ისე, რომ მისი მოგერება და მისი დაჭრილის მორჩენა შუძლებელ საქმეთ ხდებოდა.

პირველივე ნომერში, მაგალითად, აი რაები ეწერა:

«... როცა მე შინაგანი საქმეების სამინისტროში შევედი იმ მიზნით, რომ შემეტყო, რა ბედი ელოდა ჩემ თხოვნას „ფარნის“ გამოცემის ნებართვაზე, უფროსმა ჩინოვნიკმა, ის ბრალი დამდვა, ვითომ მე აშკარა მტერი ვიყო ეხლანდელი წესების და დამცველი ამ «ძველი პარტიებისა».

«ეს დაბრალება მით უფრო უსაფუძვლო იყო

208

კრებული

რომ (აქ მე ეს დასამალავათ აღარა მაქვს) მე გულდა-გული ბონაპარტისტი ვარ. იმედი მაქვს, რომ მე ნება მექნება ერთი და ერთი საყვარელი გმირი ამოვიჩიო ამ დინასტიაში. ლევისტიმისტებში ზოგს ლუი მეთვრამეტე ურჩევნია, ზოგს – ლუი მეთექვსმეტე, ზოგი კი მთელ თავის სიმპატიას შარლ მეათეს ანდომებს. როგორც ბონაპარტისტი, მე ნაპოლეონ მეორე *) მირჩევნია. ამის უფლება მე დიახაც მაქვს.

«შემიძლია კიდევ დაუმატო, რომ ჩემს თვალში ის ხელმწიფის იდეალია. ვერა კაცი იტყვის, რომ ის ტახტზე არ მჯდარიყოს, რადგანც მის მემკვიდრეს ნაპოლეონ მესამე ჰქვია. რა მეფობა იყო, ჩემო მეგობრებო, რა მეფობა! არც გარდასახადი, არც უსარგებლო ომები, მათი შედეგით – გარდა, სახადის მომატებით; არც შორეული ექსპედიციები, რომლებშიც ექვსას მილიონს ხარჯვენ ხოლმე, იმ მიზნით, რომ მოვალეს თუთხმეტი ფრანკი გადაახდევიონ, არც ხელმწიფის უშველებელი ჯამაგირი, არც მინისტრები, რომელთაგანს თითოეულს ხუთი თუ ექვსი სხვა და სხვა თანამდებობა აქვს და თითო თანამდებობაში ას-ას ათას ფრანკს იღებს. აი როგორი ხელმწიფე მირჩევნია მე! ოჰ, ნაპოლეონ მეორე, უსამზღვროთ მიყვარხარ და მიკვირხარ!... ვინ გაბედავს თქვას ეხლა, ვითომ მე ბონაპარტისტი არ ვიყო?»

*) ნაპოლეონ მეორე პირველი ნაპოლეონის შვილი იყო. ის თავის დღეში ტახტზე არ მჯდარა.

*

* *

«რაკი ასე მტკიცეთ განვმარტე ჩემი პოლიტიკური რწმუნება, მე ვიმედოვნებ, თუმცა კი ამის დაჯერებას ვერ ვხედავ, რომ, ოქიციალური პირები ნამეტანი გაჯავრებით როდი მიიღებენ იმ ჩემ ტკბილ ან მოტკბო შენიშვნებს, რომლის წარდგენა მე ჩემ მოვალეობათ მეჩვენება ხოლმე. ჩვენ სახელმწიფო პირებს ყველაფერი აქვთ (ამისგამო სხვებს არაფერი დარჩენია: პატიოსნება, სინიდისი, თავგამომეტება, რწმუნება. იმათ საუბედუროთ თავიდან ბოლომდი მარტო ჭკუა აკლიათ, დაცინვა, რაგინდ უბრალო იყოს, იმათ აშრობს და აყვითლებს. შეურყვევლი ჟინიანობით ცდილობენ ისინი თავიანთი თავი მართლა სახელმწიფო პირებათ ჩათვალონ. რომელიმე ჟურნალისტმა რომ დაწეროს, რომ მექსიკაში დამარცხების და გერმანიის ერთობის დაარსების შემდეგ საფრანგეთი ევროპიელ ხალხებს შუა მესამე ხარისხამდი დაეცაო, ჩვენი სახელმწიფო პირები ბევრს არას იტყვიან. მაგრამ იმის შენიშვნა რომ გაბედოთ, რომ უფ. რუეს, (პირველ მინისტრს), ლაპარაკში ცუდი გამოთქმა აქვსო**), ან უფ. პინარმა (შინაგან საქმეთა მინისტრმა) თავისი თანაშემწის სან-პოლის დათხოვა მოინდომა, მაგრამ ვერ მოახერხაო, ეს ვაჟბატონები სუხარვივით გაფ-

**) რუე ოვერნიელი და მისი ფრანციული ლაპარაკი მეტის მეტათ უსიამოვნო კლოიანია.

შიკდებიან და ბრაზ-მორეულები ხდებიან რამდენიმე თვის განმავლობაში.

*

* *

«მე დიდი ხანია ეჭვი ავიღე, რომ ყველა ჩემი უბედურება იქიდან სწარმოებს, რომ ერთხელ ჩემ თავს ნება მივეცი უპატივისცემოთ შევხებოდი მმართველობის ერთი წევრის ლურჯ მუნდირს. მინისტრების პასუხისმგებლობა რომ მომეთხოვა, რასაკვირველია მათი იმწამშივე პასუხისგებაში მიცემითურთ, ვინ იცის, იქნება დღეს ვიცე-გუბერნატორი შევიქნებოდი. რას ვამბობ. ამდენ ხანს დროც მექნებოდა, ამ თანამდებობიდან გადავეყენებინეთ კიდევ.»

ნუ დავივიწყებთ, რომ პირველივე ნომერში

იყო დაბეჭდილი, და შემდეგი წიგნების შინაარსი და კილო ბევრათ უფრო მახვილი და შხამიანია. მაგრამ იმ დროს საფრანგეთის მწერლობის კილო ისე თავდაკავებული და რბილი იყო, რომ ამ ახალ-მა კილომ, ამ ენამ და დაცინვამ მთელი საფრანგეთი შესძრა. რომჭორამდი ნაპოლეონის მმართველობაზე ამ სახით წერა და აზრის გამოთქმა არავის გაუბედავს. ამან გაუკვალა გზა რომჭორის სახელს და გავლენას.

III

«ფარანი» კვირაში ერთხელ გამოდიოდა. თითოეული მისი ნომერი ახალ ისრათ ხვდებოდა გულში ნაპოლეონის მმართველობას და დინასტიას. ყველა გრძნობდა, რომ ამ უცნაურმა და მაქნამდი უნახავმა დაცინვამ ნაპოლეონის გავლენას ფეხი მიაჭირა. ამ დაცინვას ყველა იგებდა, ყველა თანაუგრძნობდა, ყველა აძლიერებდა, და ავრცელებდა. მმართველობამ ითმინა მთელი სამი თვის განმავლობაში, მაგრამ როცა დაინახა, რომ რომჭორის გავლენა თანდათან დიდდებოდა და ნაპოლეონის სახელი კი – უფრო და უფრო მცირდებოდა, მოინდომა რომჭორის გავლენის მოსპობა ყოველნაირი საშუალებებით.

სხვა და სხვა ორშაურიან მწერლებში, რომელნიც ფულის გულისათვის ანდა საკუთარი დაბალი თავმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლათ არავის და არაფერს დაზოგვენ და მზათ არიან უწმინდესი საქმე და უპატიოსნესი კაცი ტალახით და ცილისწამებით გასვარონ, გამოიძებნა ორიოდე იმისთანა, რომელიც მმართველობის ბრძანებით რომჭორის

მაგებას შეუდგენ. ერთი იმათგანი პოლშელი ემიგრანტი, ვილაც სტამიროვსკი (სტამირი) იყო, და მეორე – მარშალი. ორივემ, პოლიციის პრეჭეკტის დახმარებით ისეთი თხზულებების ბეჭდვას მიჰყვეს ხელი, რომელშიაც რომჭორზე ათასნაირი ცილის წამება და სიცრუე იყო გამოთქმული. იმათ რომჭორის წარსული ცხოვრება გამოეძიათ, თავისებურად აეხსნათ და გადაესხვაფერებიათ თითოეული მისი ნაბიჯი და სიტყვა, ზედ საკუთარი გამოგონილი სისაძაგლე და ბაიყუშობა დაემატებიათ, და ამ უშვერი ცილისწამების მოგროვებით მკითხველი საზოგადოებისათვის რჩევა და დასკვნა მიეცათ: ამისთანა

კაცს არაფერი დაეჯერებო, ეს სადაგელი და ბოროტი კაციაო.

ამ მწერლებს შეეცყოთ, მაგალითად, რომ რომჭორს სიყმაწვილეში ერთი ვიღაც აქტრისა ჰყვარებოდა, რომლისგან იმას სამი შვილი ჰყოლოდა. მოჰყვენენ ისინი, ამის გამოისობით, წერას რომ რომჭორი გარყვნილი კაციაო, დიაცებში გამოზრდილიო, დიაცების ფულით მცხოვრებო, და ღმერთმა იცის რა და რა სადაგლობა არ შესწამეს და არ მიაწერეს

იმას ამ ყმაწვილური «ცოდვის» მიზეზით. შეიტყვეს, კიდეც, რომ რომჭორი ხანდისხან თეატრებში დაიარებოდა, სადაც ძლიერ ხშირად მის საკუთარ კომედიებს და ვოდევილებს არდგენდენ, და ამ წარმოდგენის შემდეგ (ჩვეულებისამებრ) აქტიორებს და აქტრისებს უმასპინძლებოდა, ანდა მეგობრებთან ვახშამს სჭამდა. ამ უბრალო აქტიდამ მაშინვე ის დასკვნა გამოიყვანეს, რომ რომჭორი ქეიფის და ფულის ფანტვის მოყვარე კაციაო, იმას არც რესპუბლიკა, არც ახალი აზრები სწამსო, იმას მარტო ქეიფი აქვს მიზნათ და მისთვის სწერს და ბეჭდავსო. შეიტყვეს, აგრეთვე, რომ ის უფრო ხშირათ დაცინვით ან ხუმრობით ლაპარაკს იყო ნაჩვევი და მძიმე კილოიანს მუსაიფს ზიზღით ერიდებოდა, და დაბეჭდეს, რომ გონიერი საზოგადოების და მოლაპარაკების მაგიერ რომჭორი მასხრულ და უმნიშვნელო მუსაიფს და მეგობრებს არის ნაჩვევიო. დაუმატეს ამაებს, რომ რომჭორი მარტო საკუთარი თავის გამოჩენას, მარტო საკუთარ სარგებლობას ეძებს და არა საზოგადო საქმის წარმატებასო. ოსტატურად გადაკრეს, რომ ნაპოლეონმა რომ მოინდო-

მოს, რომჭორის მოყიდვა ადვილად შეეძლებო; გათქირეს, გალანძღეს კაცი, შესწამეს ყოველნაირი ბოროტება და სიავე და გამოიყვანეს როგორც ბინძური, უგუნური და უსინდისო პატივის და სარგებლობის მაძიებელი.

ამ იარაღით უნდოდათ რომჭორის გავლენა ხალხის თვალში შეემცირებიათ და მის გულში რომჭორის დაცინვის კვალი და სიტყვების მძლავრი მოგონება იმ ეჭვით ამოეხოცათ, რომ ამ აზრების გამომთქმელი კაცი თითონ უსინდისო და ბოროტიაო. ანგარიში გვარიანად ოსტატური იყო, მით უფრო, რომ უშვერს ცილისწამებას ზოგიერთი გადასხვაფერებული ფაქტები სიმართლის მსგავსებას აძლევდენ. მაგრამ საზოგადოებამ ყური არ უგდო

ამ ცილისწამებას. იმან იმისი მიზანი დაინახა და მაშინვე შეზიზღებით მიაგდო ეს თითქმის მაუქთათ დარიგებული თხზულებები, და რომჭორის მაგიერ იმან უფრო მეტათ მისი ცილისმწამებლები და ნაპოლეონის პოლიცია შეიძულა და შეიზიზღა.

მაშინ ამავე ვითომ-მწერლებმა სხვაგვარი საშუალების ხმარება მოინდომეს. იმათ რომფორს შეატყობინეს, რომ თუ მთავრობაზე დაცინვა და მისი

ლანძღვა არ მოსპე, შენ რომ ქალების სასწავლებელში თორმეტი წლის ქალი მიგიცია ასაზრდელათ, იმას მიუტანთ და წავაკითხებთ შენზე დაწერილ ჩვენს პასკვილსაო, რომელშიაც ეწერება, რომ შენ გარყვნილი კაცი ხარ, იმ შენი ქალის დედა დიაცია და ვინ იცის, ის შენი ქალი ვისი შვილია, ან მისი და-ძმა ვისიაო. რომფორმა ყველა უწინდელი ცილისწამება ჩინებული შეურაცხყოფით და უკადრისობით აიტანა; მაგრამ როცა ეს ამბავი გაიგო, და დაინახა, რომ მისი ყმაწვილი ქალის გულს და სიყვარულს ართმევენ, ან უშხამებდენ, მაშინვე მესტამბეს მივარდა და დუელში გამოითხოვა, (საფრანგეთში დუელი მწერლებს შუა ხშირი საქმეა). მესტამბემ უარი გამოაცხადა, მე რა ვიცი, რაც მომიტანეს იმას ვბეჭდავო. – მაშ გამოუშვებ მაგ ცილისწამებასაო? ჰკითხა რომფორმა. – რასაკვირველია, უპასუხა მესტამბემ, და იმ წამშივე რომფორი ეცა იმას და გაბრაზებული გულით კარგა მაგრა გალახა, ხელითა და ჯოხით: ეხლა მაინც გამომიტხოვ დუელშიო. მაგრამ მესტამბემ ის სუდში გამოითხოვა, რომელმაც რომფორს ოთხი თვის ვადით

დატუსალება გადაუწყვიტა «მესტამბის გალახვისათვის».

როცა მთავრობამ დაინახა, რომ რომფორს არც გავლენა ეკარგებოდა მასზე ცოლისწამებების გავრცელებით, არც შეშინებისაგან აკლდებოდა მთავრობის საწინააღმდეგო წერის სურვილი, იმან გადაწყვიტა რომფორის პასუხისგებაში მიცემა და მისი «ფარნის» შტრაფებით გაკოტრება. ამ მიზნით იმან სამართალში მისცა რომფორი ორი მისი უკანასკნელი ნომრისათვის, და ეს ორივე საქმე სასამართლოში იმით გადაწყდა, რომ რომფორს ორი წლით დატუსალება და ოცდა ხუთი ათასი ფრანკის გადასახადი ჯარიმათ დაადვეს. ფული მისი ჟურნალის ბეს გადაახდევინეს, და დატუსალებით კი ვერ გაიმარჯვეს: რომფორი ბელგიაში გაიქცა,

სადაც იმან თავისი «ფარნის» გამოცემა გადაიტანა.

იმ ნომერში, რომელიც იმან ბრიუსელში გამოსცა, უფრო სასტიკად და დაუზოგველათ იყო გამოაშკარავებული ნაპოლეონის და მისი მმართველობის ოინები და მავნებელი ხასიათი. რომფორი არც ერთს ისეთს შემთხვევას არ გაუშვებდა, რომლის შემწეობითაც ნაპოლეონისგან მოტანილი ვნე-

ბა აშკარავდებოდა და მისი ტვინის ან სინდისის სისუსტე გამოჩნდებოდა. ის მშვენიერათ სარგებლობდა ყველა ამგვარი შემთხვევებით, გონიერათ აგროვებდა და ხსნიდა მათ და ნიადაგ ახალს, უწინდელზე უდიდეს სიძულვილს სძრავდა მკითხველის გულში ნაპოლეონის მმართველობისადმი. თითოეული ახალი ნომერი ახალ ცეცხლს უკიდებდა მკითხველის გრძნობას და ახალ ბრახსა და სიძულვილს ანთებდა მის გულში, ახალი დალით და შანთით უწვავდა შუბლის კანს ნაპოლეონის მმართველობას, ახალ-ახალ მტრებს შოულობდა მისთვის და დამხმარებს – რესპუბლიკური პარტიისათვის. და თვითონ წერის კილო თანდათან უფრო და უფრო «უბრალოვდებოდა», ადვილი გასაგები და დასამახსოვრებელი ხდებოდა, უფრო მეტს მკითხველებს შოულობდა და უფრო პირდაპირათ პოულობდა ხალხის გულის გზას.

IV

როგორც კი სასამართლომ რომფორს დატუსაღება და ჯარიმა გადაუწყვიტა, პარიჟში მაშინ

ერთი პაწაწა ბროშურა გამოვიდა, რომელშიაც ის აზრი იყო გაყვანილი, რომ რომფორმა დიდი სარგებლობა მოუტანა საფრანგეთს მით, რომ ნაპოლეონურ წესს ეყვნებიანი კაბა ჩააცვა და სამასხარო ქუდი თვალებზე ჩამოაფხატაო, ნაპოლეონი იმას პიროვან მტრათ სთვლისო და თუ ჩვენ გვინდა დავამტკიცოთ, რომ ნაპოლეონი, მისი წესი და მმართველობა გვძულს და გვეზიზღებაო, აუცილებლად საჭიროა, რომ მომავალ კენჭის ყრის დროს რომფორი დეპუტატათ ავირჩიოთო. ამ ბროშიურას ერქვა «რომფორი – დეპუტატი».

ეს აზრი ელვის სისწრაფით გავრცელდა და შემდეგ ამორჩევების დროს, 1869 წელში, პარიჟელმა

მუშა ხალხმა და ახალგაზდობამ რომფორი წინ-
წამოაყენა დეპუტატობაზე კენჭის საყრელად.

მის წინააღმდეგათ მაშინ ჟულ ჭავრი იყო. მა-
შინდელი დაწინაურებული რესპუბლიკელები ჟულ
ჭავრს და მის მეგობრებს იმას აბრალებდნენ, რომ
თორმეტი წლის განმავლობაში ესენი თითქმის
არაფერს აკეთებენო, მმართველობას მარტო წვრილ-
მან საქმეებში ებრძვიანო, ხშირათ გამარჯვებასაც

ამღევენო და იმ აზრებს და მიმართულებას ეწინააღმ-
დეგებიან, რომელნიც რესპუბლიკელი პარტიის სა-
ფუძველს შეადგენენო. ესენი დამკვლდნენ, გამოტვინ-
დნენ, დროა ახლები გამოვიყვანოთ, ახლებს დაუ-
ცალონ მაგენმა გზაო, მით უფრო, რომ მაგ «გა-
მოჩენილ» პირებს უჩვენოთაც პროვინციებში ამოა-
რჩევენ და პარიჟმა კი ახალი პირები უნდა წინ წამოა-
ყენოსო. ამ აზრით დამარცხდა პარიჟში უწინდელი
დეპუტატები კარნო, გერუ, ტიერი, ჟულ ჭავრი, და
სხვ. მათ მაგიერ ამოირჩიეს გამბეტა და ჟულ ფერ-
რი. ტიერის და ჟულ ჭავრის მოწინააღმდეგებმა კი
თითქმის იმდენი ხმა მიიღეს, რამდენიც ამ პირებს
ერგოთ. ისე რომ მათზე ხელმეორეთ კენჭის ყრა
დასჭირდათ.

ჟულ-ფავრი და რომჭორი პარიჟის მეშვიდე გან-
ყოფილებაში იყრიდნენ კენჭს. იმათ გარდა იქვე
კენჭს იყრიდა ერთი ბონაპარტიელი და ერთი სო-
ციალისტი (კანტაგრელი). რაკი არც ერთს ამ ოთხ
კანდიდატაგანს ხმის უმრავლესობა არ ერგო, და
მეორეჯერ კენჭის ყრა საჭირო შეიქნა, ნაპოლეონ-
მა თავისი მომხრე ჩამოაყენა და მის კენჭის მყრე-

ლებისთვის ათხოვინა – ჟულ-ჭავრს მიეცით თქვენი
ხმა, რომ არამც და არამც რომჭორი არ ამოირ-
ჩიონო. ამ მიზეზით და იმ მოაზრებით, რომ ჟულ
ჭავრი არსად არ ამოერჩიათ პროვინციაში, და რო-
შჭორს კი შემდეგშიაც ორი სამი თვის მემრე
შეემლებოდა დეპუტატათ გამხდარიყო პირველ გან-
ყოფილებაში (რომლის დეპუტატი გამბეტა მარსელ-
საც ამოერჩია) კენჭის უმრავლესობა ჟულ ჭავრს
ერგო (18.267 ჟულ ჭავრს და 14.780 – რომ-
ფორს).

ეს ამბავი რომ მაისის დამღევს მოხდა, ნოემ-
ბერში პარიჟის პირველ განყოფილებას გამბეტას
მაგიერ დეპუტატი უნდა ამოერჩია და მუშა ხალ-
ხმა რომჭორი გამოიყვანა თავის კანდიდატათ. პირ-

ველ განყოფილებაში ტუილრის სასახლე იმყოფება, სადაც ნაპოლეონი ცხოვრობდა. ამ განყოფილებამ რომფორი ამოირჩია თავის დეპუტატათ 17,978 ხმით. მის მოპირდაპირეს გამოჩენილს და შემოდვალეზულ რესპუბლიკელს კარნოს მარტო 13,445 კენჭი ერგო. ბონაპარტიელეზს კი – თითქმის სულ არაფერი რგებიათ. – ამ ამორჩევით რომჭორი პოლიტიკურ მოთავეთ გახდა.

გამოვიდა თუ არა ის პოლიტიკურ ასპარეზზე, მაშინვე ახალი და ჩინებული წესი შემოიღო. იქირავა ერთი დიდი ზალა და შიგ კვირაში ერთხელ თავის ამომრჩევლებს აგროვებდა, პოლიტიკურ საქმეებზე მათთან მოსალაპარაკებლად, მათი აზრის გასაგებლათ და თავისის გამოსათქმელათ. არც ერთს რესპუბლიკელს იმის უწინ ეს აზრი არ მოსვლია თავში და მკითხველი ადვილათ მიხვდება, თუ რამსიდე სარგებლობა მოსდევს ხალხისთვის ამ აზრის შემოდებას და ასრულებას. მართლაც, ხალხმა სჯა და გონიერი დაკვირვება და გაგება დაიწყო საზოგადო საქმეებისა, და ეს საქმე მალე რომ არ შეწყვეტილიყო რომჭორის დატუსაღებით, იმას ჩინებული გავლენა და მომავალი ექნებოდა.

ამასთანავე რომფორმა ახალი დღიური გაზეთი დაარსა, რომელსაც იმ სიმღერის სახელი დაარქვა, რომელსაც პარიჟის ხალხი მღერის, როცა რევოლუციას იწყებს ხოლმე. «მარსელიეზა» გამოდიოდა იმავე კილოთი დაწერილი, როგორითაც «ფარანი» იწერებოდა, და პირველივე ნომრიდან იმას

უთვალავი მკითხველი და დამჯერებელი მოუგროვდა. მაგრამ მისმა დაუზოგველმა დაცინვამ და გაკიცვამ მალე აუტეხა მის რედაქტორს სხვა და სხვა ბონაპარტიელი მოთავეების გაბრაზებული წინააღმდეგობა, და ერთ ამისთანა შემთხვევაში პეტრე ბონაპარტემ რომფორის თანამშრომელი ვიქტორ ნუარი კიდევ მოჰკლა, როცა ის მასთან სეკუნდანტათ მივიდა, თვითონ კ. ბონაპარტეს გამოთხოვის შემდეგ.

ამგარემოებით გაცეცხლებულმა რომჭორმა მარსელიეზაში თორმეტი სტრიქონი დასწერა, აი ამნაირათ (მოგვყავს ზეპირათ): «ოცი წელიწადია, რაც ჩვენ კისერზე გვაწევს ამ ბონაპარტების სალობის უღელი. ისინი ჩვენ გვძარცვენ, გვაბრმავე-

ბენ და გვკლავენ. საფრანგეთის ხალხო, ნუ თუ შენ არ გგონია, რომ საკმაოა ამოდენა ძალადობის ატანა და დროა, რომ მას ბოლო მოეღოს?» მთელი პარიჟი ისე აღძრა ამ თორმეტმა სტრიქონმა, რომ ვიქტორ ნუარის დამარხვას ორასი ათასი გაბრაზებული და ყველაფრისთვის დამზადებული კაცი შეგროვდა, რომელთაც მართლა რევოლუციის დაწყება უნდოდათ.

მაგრამ რომჭორი და დელეკლუზი (გაზეთის «გაღვიძების» რედაქტორი) მალე დარწმუნდნენ, რომ ნაპოლეონს უთვალავი ჯარი და ზარბაზნები დაემზადებია და უმთავრესი სტრატეგიული პუნქტები კიდევ გაემაგრებინა იმ განზრახვით, რომ რაკი ეს გროვა რევოლუციას კი არა, წინააღმდეგობას დაიწყებს, ერთიანად ამოვაჟღეტიანებ და პარიჟი დიდი ხნის ვადით დამშვიდდებაო. ამისგამო რომჭორმა მთელი თავისი გავლენა იმას მოანდომა, რომ თავზე ხელ-აღებული გროვა დაეშალა, რომ შემდეგისთვის, როცა უკეთესი შემთხვევა ჩაუვარდებაო და ხელში და როცა მმართველობა წინათვე დამზადებული არ იქნებოდა, მასთან საბრძოლველათ გამოეყვანა. დიდი გაჭირვების და ყაყანის შემდეგ გროვა როგორც იქნა დაიშალა, მაგრამ მმართველობამ პალატას მოსთხოვა რომჭორის პასუხისგებაში მიცემის ნება მომეცით, ხალხი ააჯანყა თავისი სტატიითო. პალატამ, რასაკვირველია, ამისი უარი არ უთხრა, და სასამართლომ რომჭორს ექვსი თვით დატუსალება გადაუწყვიტა და იმ სტატიის დაბეჭდვისთვის, რომელშიაც ნაპოლეონი ავაზაკათ

და კაცის მკვლელათ იყო გამოყვანილი და რომელშიაც პირდაპირი წინააღმდეგობა და მისი ტახტიდან გადაგდება იყო ნარჩევი. როცა ამ გადაწყვეტილების ასრულებაში მოყვანა მოინდომეს და რომჭორის დატუსალება, პარიჟში არეულობა მოხდა, მაგრამ ის მალე დაამშვიდეს.

რომჭორი რომ დაატყვევეს, პირველათ იმაზე იხმარეს ის საშუალება, რომელსაც უწინ არცერთ მწერალს არ მიაყენებდნენ: იმას აუკრძალეს გაზეთში წერა, სანამ სატუსალოში იჯდა, თუმცა სხვა მწერლებს ეს ნება კი ყოველთვის ჰქონდათ, მაგრამ

ორჯერ თუ სამჯერ სატუსალოდამაც მოისმა მისი ხმა. ის ტყვეთ იჯდა, როცა ნაპოლეონმა გერმანიას ომის გამოცხადება დაუპირა, და ტიერზე ბევრით უფრო ადრე რომჭორმა აამაღლა ხმა და თქვა – ეს საზარელი ომიაო, ის საფრანგეთს დაღუპავს ბონაპარტეს სახლობის ინტერესისათვის და სხვ. მაგრამ ნამდვილი ხმა იმას მაშინ მიეცა, როცა 4 სექტემბერს 1870 წ. ხალხმა ბონაპარტეს სახლობა

ტახტიდამ გადააყენა და საფრანგეთში რესპუბლიკა დაარსდა. რომჭორი მაშინ სატუსალოში იჯდა, მაგრამ ხალხი მის გასათავისუფლებლად წავიდა, გამოუძღვა, და დიდი ამბით იმ სასახლეში მოჰყვა, საცა ახალი რესპუბლიკის მმართველობა პირველათ შეკრებილიყო. ხალხის მოთხოვნის გამო ის მაშინვე «დროებითი მმართველობის» წევრათ იცნეს, მაგრამ – როგორც შემდეგ ჟულ ჭავრმა და მისმა ამხანაგებმა გამოაცხადეს, – იმ აზრით, რომ «რომჭორი ჩვენთვის გარეთ უფრო საშიში იქნებოდა, ვინემ შიგნითო».

დღეს ყველამ იცის, რომ მაშინდელი «დროებითი მმართველობა» ერთობ უნიჭო და უხასიათო წევრებისაგან იყო შემდგარი, რომელთაც ნამდვილი საქმის, ნამდვილი მზადების და ძალის შექმნის არა ესმოდათ რა. მათი აზრი, როგორც შემდეგ ჟულ ჭავრმა და ტროშიუმ პალატაში გამოაცხადეს, იმაში მდგომარეობდა, რომ მმართველობის ძალა «რადიკალების» და მუშა ხალხის ასალაგმელათ ეხმარათ, მაშინ, როდესაც მათი მოვალეობა ის იყო, რომ საფრანგეთი გერმანელებისაგან, გარეშე მტრი-

საგან დაეცვათ. იმ პაწაწა თავმოყვარეობით და პაწაწა ღირსებით ნამეტნათ გაბერილ პირებს, როგორც ჟულ ჭავრი და მისი ამხანაგები იყვნენ, ვერც მამულის გაჭირვებამ, ვერც სახელის და რესპუბლიკის დაცვის საჭიროებამ, ვერ დაავიწყეს ის წვრილმანი უსიამოვნება, რომელიც იმათ მუშა ხალხმა და რადიკალებმა კენჭის ყრის დროს მიაყენეს. იმათ დაბალღმინებულ თავმოყვარეობას გერმანიელი კი არ მიაჩნდა თავის – ესე იგი მამულის – მტრათ, იმათ რომჭორის ამომრჩევლების და ლუი ბლანის მომხრეების ჯიბრი ჩაჰყოლოდათ, და იმის მაგიერ, რომ მმართველობის ძალა მოლტკეს წინააღმდეგ ეხმარათ, ეს ვითომ ბრძენები, ეს უკუდო-თავმოყვარეები, მამულის გასაჭირის დროს, საფრანგე-

თის მუშა-ხალხს უმართავდენ ბრძოლას და წინააღმდეგობას!....

ამ კაცებს თავიანთ დღეში არც პრაქტიკული ცხოვრება და მდგომარეობა გაუცვნიათ, არც ლაზათიანი «დალაგებითი» ლაპარაკის და „რეჩების“ თქმის მეტი გაურიგებიათ რამე. იმათ გაგება არ ჰქონიათ არც სამხედრო საქმეების, არც იმ წყარო-

ების, თუ საიღამ შესდგება ხალხისა და სახელმწიფოს ძალა, არც იმ საშუალებების, თუ როგორ შეიძლება ამ ძალის შეკრება, მისი სულის ჩადგმა და ხეირიანი გამოყენება. ამისგამო ისინი იძულებულნი იყვნენ თავიანთი და საფრანგეთის რესპუბლიკის და ხალხის ბედი ნაპოლეონის ღენერლების ხელში დაეტოვებიათ, და საფრანგეთის ჯარი ბაზენის, ბურბაკის, ვინუას, დიუკროს და ტროშიუს ხელში დაერჩინათ. ამ უნიჭო ღენერლებმა, რომლებიც მართო იმტრიგამ და ხალხის დაუზოგველობამ აამაღლა, რასაკვირველია თავი ვერ მოაბეს საფრანგეთის დაცვის საქმეს, და ვითომ ბრძენები, მათი იმედით, შეცთომას შეცთომაზე ართვიდენ და უხეირობას უხეირობაზე აკერებდენ. როგორც ახლათ დაბეჭდილი მათი პროტოკოლებიდან სჩანს, მათი სხდომების და ბასის ნიადაგი საზრუნველი საგანი და მიზანი ის ყოფილა თურმე, ყოველთვის, რომ გამბეტას ხელ-ფეხი როგორ შეუკრათო, ფულის შოვნის შეძლება როგორ მოუსპოთო, ძალა რომ არ მოვაპოვებინოთო, პარიჟის მუშა ხალხი რითი დავღალოთ და დავასუსტოთო, კაპიტალის-

ტების და მედუქნეების გული როგორ დავაშოშმინოთო და მონარხიელებს რანაირათ შევაყვაროთ ჩვენი თავიო. ამაზე ზრუნავდა „დროებითი მმართველობა“ როცა პარიჟს გერმანია ერტყა და როცა რესპუბლიკის ბედი და საფრანგეთის მომავალი მის ხელში იყო, მისგან ელოდა დახსნას და შველას!

ამისთანა ამხანაგებს უნდა ამოჯდომოდა გვერდში რომჭოროი. იმან, რასაკვირველია, მაშინვე დაინახა, რა მიზანი და სისუსტე ჰქონდათ ამ ვითომ-რესპუბლიკელებს, მაგრამ – ლუი ბლანის არ იყოს 1848 წელს – თავის თავათ ვერ გაბედა ის ნამდვილი ძალა და გავლენა ეხმარა, რომელიც იმას პარიჟის მუშა ხალხზე ჰქონდა, და ეს უნიჭო და უხეირო მმართველობა შეეცვალა უფრო გამბედავ და მოხერხებული პირების დანიშვნით. როცა მისი პარტიის პი-

რები ამის მოხდენას აპირებდნენ, რომჭორმა გამო-
აცხადა, რომ მართალია, მე კარგათ ვხედავ ამ მმარ-
თებლობის უხეირობას, მაგრამ ჩვენი წინააღმდე-
გობა ბისმარკს მოუხდება, ისევ როგორც იყო
დავეხმართო, ჩვენი მოვალეობა შევასრულოთ და
შემდეგ გავწმენდთ ამათთან ანგარიშსო, როცა პრუ-

სიელების ფეხი საფრანგეთის მიწაზე აღარ იქნე-
ბაო. – ამ აზრის მაშინ ლუი ბლანიც იყო. და რა-
დგანაც ამ „დროებითი მმართველობის“ ყოფაქცევა
ერთობ უხეირო და სავნებელი იყო და თან და თან
უფრო და უფრო უხეირო და უსინდისო ხდებო-
და, რომჭორმა მარტო ის ჰქნა, რომ მის წევრო-
ბას თავი დაანება და თავისთვის გაყუჩდა, რომ სი-
ტყვიერი და მწერლობითი წინააღმდეგობითაც იმ
მმართველობის ძალა და გავლენა არ შეემცირებია,
რომელიც ვითომ გერმანიელებს ებრძოდა.

ისტორია დააფასებს, რამდენათ მართალი და გო-
ნიერი იყო ამნაირი მოქცევა რომჭორის მხრით,
და უნდა ეკისრნა იმას თუ არა მაშინ ამ უნიჭო
მმართველობის გადაყენება, რომ სხვა, ნიჭიერს,
გონიერს და მოხერხებულს მმართველობას ნამდვი-
ლი ბრძოლის გამოჩენა შესძლებოდა გერმანიელე-
ბის წინააღმდეგ და გამარჯვების მოსაპოვებლათ ხე-
ლი მაინც გაენძრია. ჩვენ კი აქ მარტო იმას ვიტ-
ყვით, რომ თუ ეს გადაყენება უსამართლო და უგო-
ნიერო იქნებოდა, ამნაირათვე უგონიერო ყოფილა
მამ ევგენიას რეგენტობის მოსპობა და რესპუბლი-
კის გამოცხადება 4 სექ. 1870...

«დროებითი მმართველობის» საქციელს ის შე-
დეგი ჰქონდა, რომ პარიჟი დაეცა და გამბეტას მარ-
თლა ხელფეხი შეეკრა. რაკი ბრძოლა ამნაირათ გა-
თავდა და რაკი ბისმარკის ბრძანებით საფრანგეთ-
ში ნაციონალური კრების შეყრა მოახლოვდა, რომ-
ჭორმა ხმა ამოიღო და ახალი გაზეთი დააარსა, –
Mot d'ordre, რომელშიაც გამბეტას სასარგე-
ბლოთ დროებით მმართველობას სცემდა და ლან-
ძღავდა. ამ გაზეთს ათი დღის განმავლობაში ისე-
თი გავლენა მიეცა, რომ პარიჟის კენჭის ყრა თით-
ქმის მისი გავლენის ქვეშ მოხდა. მისმა კანდიდა-
ტებმა ორას ორასი ათასი კენჭი მიიღეს (ლუი
ბლანმა, ვიქტორ ჰიუგომ, რომჭორმა და სხ.) მა-
შინ, როდესაც ტიერმა, ჟულ-ჟავრმა და სხვ. ოთხ-
მოცი ათასიც ვერ შეკრიბეს. რომჭორის გავლენამ

ამოარჩევინა იმისთანა დეპუტატები, როგორც ტოლენი (მუშა), ტირარი (მუშა), ედუარდ ლოკრუა, რანკი, მილიერი (მუშა) და სხვ. და სხვ. ისე, რომ პარიჟელი დეპუტატები სულ დარჩეული და დაწინაურებული რესპუბლიკელები იყვნენ. მაგრამ იმ დროს პარიჟის გაზეთები პროვინციაში ვერ იგზა-

ვნებოდნენ, და ამ პროვინციაში უგაზეთოთ, უკითხავათ, ერთ-ორ-სამ დღეში ამოირჩიეს ის დეპუტატები, რომელნიც ხალხის წინ ომის შეწყვეტის მქადაგებლად გამოვიდნენ, რადგანაც ცოდნენ, რომ დაღალული ხალხი მშვიდობიანობის მოსურნე არისო. ამ სახით მონარხიელებმა დეპუტატობა ხელში იგდეს, თუმც კენჭის ყრის დროს არც ერთს იმათგანს მონარხიელი ვარო, არ გაუმხელია და რესპუბლიკის წინააღმდეგ ერთი სიტყვაც არ გამოუთქვამს.

VI

თებერვალში (1874 წ.) ბორდოს ქალაქში ნაციონალური კრება გაიხსნა. დეპუტატებმა რომ ერთმანეთი დაათვალიერეს და დაითვალეს, გამოჩნდა, რომ რესპუბლიკელები ერთობ ნაკლებათ იყვნენ და კრების უმრავლესობა მონარხიელებს ეკუთვნოდა. მონარხიელებმა მაშინვე მოინდომეს მონარხიის დაარსება და მეფის დაყენება, მაგრამ მათ საუბედუროთ ისინი თუმც რიცხვით ბევრი იყვნენ, ერთობა არ ჰქონდათ და ვერც ექნებოდათ. ისინი თვითონ სამ

ნაწილათ იყვნენ გაყოფილნი, ერთის მხრით ლეგიტიმისტები იდგნენ, მეორეს მხრით ორლეანელები და მესამით – ბონაპარტისტები; თითოეული პარტია თავის „კაროლის“ დაყენებას ცდილობდა. მაშინ ტიერმა აზრი შეიტანა, ამ ჟამათ ნურც ერთი პარტია ნუ მოინდომებს ხელმწიფის ამორჩევას ან სახელმწიფო წესის საბოლოოთ დაარსებასო, როგორც ვართ ეხლა, ისე დავრჩეთ რამდენიმე წლის ვადითო, ნურც მონარხია იქნება, ნურც რესპუბლიკა დაარსდება სამუდამოთო, დროებით ყველაფერი დღევანდელ მდგომარეობაში დავტოვოთ, გერმანიელებს შეურიგდეთ, ჯარი შევამზადოთ, ფული შევაგროვოთ გერმანიელების გასასტუმრებლათ, და მერმე, როცა საფრანგეთი სულს მოიდგამს, ისეც

პარტიების ბრძოლა ატყდეს და მაშინ გადაწყ-
დეს – მონარხია იქნება საფრანგეთში თუ რესპუბლი-
კაო. ეს აზრი ყველამ მიიღო, იმას „ბორდოს მო-
რიგება“ დაერქვა (La pacte de Bordeau) და მმარ-
თველად, „დროებითი“ რესპუბლიკის პრეზიდენტათ
ტიერი გახდა.

მაგრამ აი, როგორ დაიცვეს მონარხიელებმა ეს

ვითომ-მორიგება: სამართალი რომ სადმე ყოფი-
ლიყო, არც ერთი პარტიის ჩუმათ ან აშკარათ
ჩაკვლა და დამცირება არ უნდა მოენდომა დანარ-
ჩენ პარტიებს, არც ერთის წინააღმდეგ არ უნდა
ხმარებულყო მთავრობის ძალა, ყველას თავთავისი
მდგომარეობა და იარაღი უნდა შეენახა და წინააღმ-
დეგი პარტიის სავენებლათ არ უნდა ეხმარა, სანამ
მორიგების ბორჯი არ გაივლიდა. მონარხიელებმა
კი პირველივე დღიდან დაიწყეს რესპუბლიკური პარ-
ტიის დევნა. ვინც რესპუბლიკელი იყო ჯარში, უმა-
ღლეს ხარისხებში, ყველანი სამსახურიდამ დაითხო-
ვეს ან უადგილოთ დატოვეს: ჭედერბს, დანჭერს
(ბელჭორის დამცველს), კრემერს (რომელმაც ნიუი-
სთან დაამარცხა გერმანიელები) და სხვ. და სხვ.
სამსახური და ჯარის უფროსობა მიატოვებინეს. ვინც
რესპუბლიკელი პარტიიდან დაკილდოებული იყო
ჩინით ომის დროს გამარჯვებისთვის ან გონიერი
საქციელისთვის, ყველას ჩინები ჩამოართვეს. პარი-
ჟის ხალხს, რომელმაც ისიც იყო ხუთი თვის გმი-
რული ყოფაქცევით თავი ისახელა, მონარხიელები
საგანგებოთ სტუქსავდენ და აწუხებდენ. პირველა-

თვე გადაწყვიტეს, რომ პარიჟი სატახტო ქალაქი
აღარ იქნებო, პარიჟელებს და დიდი ქალაქების
მცხოვრებლებს იარაღი აეყრებო, ნაციონალური გვარ-
დია (მცხოვრებლებიდან შემდგარი ჯარი, რომელიც
შინაურ წესიერებას უნდა იცავდეს) უნდა დაიშალოს
და მოისპოსო და სხვ. და სხვ. რესპუბლიკური გა-
ზეთები პანტასავით იკრძალებოდენ: დღე ერთი
იყო და რესპუბლიკური გაზეთების ძალით მოსპო-
ბა კი ხუთი. ვინც რესპუბლიკელი იყო სადმე სამ-
სახურში ან პრეჟექტათ (გუბერნატორათ), ან მსა-
ჯულათ, ან სხვა გავლენიან თანამდებობაზე, ყველა-
ნი გამოყარეს და მათი ადგილი მონარხიელებს მის-
ცეს. ერთი სიტყვით, ცხადი იყო, რომ მონარხი-
ელები „ბორდოს მორიგების“ წინააღმდეგ რესპუ-
ბლიკის ჩუმათ დაკვლას აპირებდენ, ან, როგორც მა-

შინ რომჭორმა კრებაში თქვა, და როგორც მის შემდეგ მთელმა საფრანგეთმა გაიმეორა, მონარხი-ელებმა განიზრახეს „რესპუბლიკის გაიძვერულათ ჩაჯიბვა.“

რესპუბლიკურ პარტიას, რასაკვირველია, კარგათ ესმოდა, რას აპირებდენ მონარხიელები, მაგრამ მისი

მოთავენი ერთი და იმავე აზრის როდი იყვნენ იმაზე, თუ როგორ და რა საშუალებით ემოქმედნა რესპუბლიკელებს მონარხიელების პლანების დასანგრევათ. ვითომ-რესპუბლიკელები იმით იყვნენ დაკმაყოფილებული, რომ ამათგანს ჟულ-ჭავრს, ჟულ-სიმონს, პიკარს და სხვ. ზოგიერთი სამინისტროები შეარჩინეს, იმ განზრახვით, რომ მათი ხელით და რესპუბლიკის სახელით გერმანიელებთან სასასირცხო შერიგება დაებოლოებითა და რესპუბლიკელები დაეუძლურებიათ. მეორე ნაწილი რესპუბლიკელებისა (მაგალითად გრევი) იმ აზრის იყო, რომ რესპუბლიკელი პარტია მარტო კანონიერ ღონისძიებას უნდა ხმარობდეს, და მამასადამე უნდა იცდიდეს, სანამ პალატაში უმრავლესობა რესპუბლიკელი შეიქნებაო. მესამე ნაწილი – გამბეტას მომხრენი – ამბობდა, რომ შესაძლებელია იმ რიგათ ოსტატურათ მოვიქცეთ ამავე პალატაში და ისე ხერხიანათ წავიყვანოთ ბაასი და პარლამენტური ბრძოლა, რომ ტიერი ჩვენსკენ გადმოვიბიროთ და მონარხიელების გაცალ-ცალკეევებით ვისარგებლოთო. მეოთხე ნაწილი კი – რომელშიაც რომჭორი იდგა –

ამტკიცებდა, რომ ჩვენ არავინ დაგვზოგავს, ჩვენს წინააღმდეგ არაფერი საშუალების და იარაღის ხმარებას არ ითაკილებენო, და ჩვენ უნდა ვეცადოთ, რომ რაც შეიძლება უფრო გავძლიერდეთ, უფრო კარგათ დავიარაღდეთ, შევერთდეთ და დისციპლინას შევეჩვიოთ, იმ დღისთვის, როცა ნაციონალური კრება კაროლის დასმას მოინდომებსო: მაშინ ჩვენ ძალით თუ არა, სხვანაირ მოქმედებით რესპუბლიკას ვერ დავიცავთო.

მაშინდელი გარემოებები ისეთ რიგათ იყვნენ გაწყობილნი, რომ უმთავრესი ქალაქების ხალხი ამ უკანასკნელ ნაწილს ეთანხმებოდა, და მარტო ეს უკანასკნელი რჩევა მიაჩნდა საფუძვლიანათ. ამის გამო ყველა დიდი-ქალაქების მცხოვრები იმას ცდილობდა, რომ წინათვე დამზადებულიყო იმ დღისთვის, როცა რესპუბლიკას უკანასკნელი განსაცდე-

ლი მიადგებოდა, როცა კრება კაროლის დასმას მოინდომებდა. იმ დროს ხალხის გონებაზე და მიმართულებაზე უმთავრესი გავლენა იმ პარტიას ჰქონდა, რომელსაც რომჭორი ეკუთვნოდა.

მაგრამ მონარხიელები სულელები როდი არიან;

ისინი ხერხებს და ინტრიგებს ძლიერ ოსტატურათ ახერხებენ. ამ მდგომარეობაში იმათ იფიქრეს, რომ კაროლის პირდაპირ დასმა მეტის-მეტათ ძნელია, და არც კეთილი მეფობა ექნება იმ კაროლს, რომელიც თავის პირველ ნაბიჯს ხალხის სისხლში ჩადგამსო. სჯობს ამ თავითვე რესპუბლიკის სახელით შფოთი აუტეხოთ ან აბატეხინოთ რესპუბლიკელებს, დავამარცხოთ, დავხვრიტოთ უმჯობესები, დავკარგოთ გავლენიანი პირები, და მერმე, დასუსტების შემდეგ, კაროლის ტახტზე აყვანა ერთობ ადვილი საქმე იქნებაო.

ამ განზრახვით მონარხიელებმა პარიჟის ხალხი აბრაზეს, ჯერ იმ კანონით, რომ პარიჟის შემორტყმის დროს ვექსილების ბორჯი რომ შეჩერებული იყო, ყველა ამ ვექსილების ფული ეხლავე უნდა გადახდეს მოვალესო; მერმე იმ კანონით, რომ პარიჟის შემორტყმის დროს სახლის ქირები, რაც დაგვიანებული იყო, ყველანი სრულებით უნდა ეზღოს სახლის პატრონებსო; და მესამე იმით, რომ მუშა ხალხმა რაც ზარბაზნები ჩამოასხმევინა თავისი ფულით და თოფ-იარაღი შეიძინა, ყველა ერთიანათ უნდა მმართველობას მისცესო.

მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ პარიჟელი ხალხი ხუთი თვე მშვიდი იყო, პარიჟში დამწყვედელი ვაჭრობა, აღებ-მიცემობა და სხვა ქალაქებთან მივლა-მოსვლა სულ მოისპო, მაშასადამე, ფულის საქმეებიც ერთობ ძნელ და გასაჭირ მდგომარეობაში იყვნენ. ვექსილების და სახლის ქირების გადახდევინება პარიჟის მეოთხედის გაკოტრებას ნიშნავდა. ამას გარდა პარიჟელები ერთობ გულდამწვარნი იყვნენ, რომ იმათ ხუთი თვე საქმე გაიჭირვეს, შიმშილი და შეწუხება გასწიეს, მთავრობამ კი ისინი არ ამოქმედა, გერმანიელებს ხეირიანათ არ ებრძოდა, მამულს ვნება მოუტანა, და ეხლა კი გერმანიელებთან ბრძოლის გაგრძელების მაგიერ, სასირცხვო შერიგებას უწერს და თავის იარაღს ხალხის წინააღმდეგ ხმარობსო. ამ შეწუხებამ, გაბრაზებამ და სხვა წვრილმანმა შევიწროებამ ხალხი იქამდე მიიყვანა, რომ ერთ დღეს,

როცა ჯარმა ძალათ მოინდომა ხალხის ზარბაზნების წართმევა, პარიჟელმა მუშა ხალხმა არეულობა მოახდინა და მმართველობის ჯარი და თვითონ მმართველობაც პარიჟიდან გაჰყარა. ეს ამბავი ისე მოხდა, რომ ხალხს არხ ერთი გამოჩენილი მოთავე,

არც ერთი ხეირიანი წინგამყოლი და დამრიგებელი არ ჰყოლია. ეს გაბრაზების, უიმედობის და მოთმინებიდამ გამოსვლის შედეგი იყო, მეტი არაფრის.

ამ მოუთმინარმა და გაბრაზებულმა მოძრაობამ წინ წამოსწია მაშინვე რესპუბლიკელი პარტიის ახალგაზდა მომხრენი, რომელნიც მეტის მეტი გაბრაზებით და ენერგიით შეუდგენ მონარხიელების წინააღმდეგ ომის მზადებას. მაგრამ თვითონ რესპუბლიკელი პარტია კი ამ მოძრაობით განაწილდა.

ჟულ-ჟავრისთანა და ჟულ სიმონისთანა პირები ამ მოძრაობაში მუშა ხალხის აჯანყებას ხედავდენ და მაშასადამე იმათ თვალში ეს მოძრაობა ავაზაკობის მსგავსი მოქმედება იყო, თუმცა პარიჟელები აჯანყების დროს იმის მეტს არას თხოულობდენ, რომ პარიჟსაც ის საზოგადოებრივი გამგეობა და ქალაქის საქმეების მმართვეა მიეცეს, როგორც ყველა სხვა ქალაქებს და მაზრებს ჰქონდა საფრანგეთში. ამას გარდა ეს ვითომ-რესპუბლიკელები პარიჟის ხალხს და ახალგაზრდობას განსაკუთრებით იმისთვის ემტერებოდენ, რომ უწინდელი კენჭის ყრის დროს ისინი პარიჟში ერთობ შერცხვენილი

და დამცირებულნი გამოვიდენ.

გრევის თანამოაზრენი პარიჟის მოძრაობას ეწინააღმდეგებოდენ, როგორც უკანონოს და ნაციონალური კრების შეურაცხმყოფელს. იმათი აზრით ყოველი რესპუბლიკელი ნიადაგ მარტო კანონიერი და მშვიდობიანი საშუალებებით უნდა მოქმედებდეს და იმ დროს უცდიდეს, როცა მთელი საფრენგეთი განათლდება და რესპუბლიკელებს ამოირჩევს მმართველებათ.

გამბეტას პარტია ხედავდა, რომ მოძრაობა ერთობ აჩქარებული, უდროო და დაუმზადებელი იყო. მისი აზრით იმას ძალადიანობა ეტყობოდა, და ეს ძალადიანობა პროვინციელების აღშფოთებას, შეშინებას და მონარხიელებისკენ გადასვლას დაამზადებდა ვითომ. ამას გარდა გამბეტას მომხრეებს როდი სჯეროდა, რომ გამარჯვება პარიჟელებს დარჩებაო, და ამიტომ როდი უნდოდა იმისთანა საქმე-

ებში გარევა, რომელსაც უეჭველი დამარცხება მოსდევდა.

მოწინავე პარტია კი – ლუი ბლანი, რომჭორი, რანკი და სხვა – ხედავდენ, რომ პარიჟელ მოძრაო-

ბას გაზრახების საფუძველი აქვს, მაგრამ შინაგანი ერთობა და საფუძვლისნი, ყველას შემაერთებელი დროშა და პრინციპი არ მოეძებნება. მოძრაობის მოთავეებში ზოგი (მაგ. ვერმორელი) იმ პრინციპს ქადაგებდა, რომ ჭედერაციის წესით გავმართოთ საფრანგეთი და თითოეულ მაზრას, თითოეულ ქალაქს სრული თვით-არსებობა და სხვებთან დაუმოკიდებლობა მივანიჭოთო, ზოგი კი მაგ. (დელეკლიუზი და სხვ.) ჭედერაციის წინააღმდეგი და მთელი სახელმწიფოს სრული ერთობის მომხრენი იყვნენ. გარდა ამისა ისინი ხედვიდენ, რომ იმ პირებს, რომელნიც ამ აჯანყებამ წინწამოწია და რომელთაც მაშინ პარიჟის გამგეობა და ომის წაყვანა ებარა, საკმაო საფუძვლიანობა და დამზადება აკლდათ, ისე რომ იმათთან ერთათ საქმის წაყვანა გასაჭირი საქმე იქნებოდა...

ამასობაში ნაციონალური კრება ბორდოდამ ვერსალში გადმოვიდა, და ვერსალში დაბინავდა, პარიჟის სიახლოვეს. პარიჟი სულ ერთიანათ აჯანყებულების ხელში იყო, და ვერსალში მაშინ ერთობ ნაკლები ჯარი მოიძიებოდა. პარიჟში რომ აჯანყება ~

მოხდა (18 მარტს) თითქმის მთელი მმართველობა (ტიერი, დიუჭორი, პიკარი და სხვ.) და თითქმის ყველა სამინისტროები, ე. ი. მთელი სახელმწიფო მაშინა, პარიჟში იმყოფებოდა, პარიჟელი მოძრაობის მოთავეებმა ის ვერ მოახერხეს, რომ ამ მმართველობის გაქცევა მოეშალათ და ეს პირები და ეს მაშინა ხელში ჩაეგდო, თუმც ეს ძლიერ ადვილი საქმე იყო: პარიჟის ჭიშკრების დაკეტვის მეტი ამას არა უნდოდა რა. ეს მძიმე შეცდომა იყო, მაგრამ ამ პირველ შეცდომას დიდი ვნება არ მოჰყოლობდა, მასზედ მეორე უარესი შეცდომა რომ არ დასკვნოდა. პარიჟელი მოძრაობის მოთავეებს იმ დროს მეტი ძალა და ჯარი ჰყავდათ ხელში, ვინემ ვერსალის მმართველობას და კრებას. პარიჟელები რომ მაშინვე ვერსალისკენ წასულიყვნენ, ეს ქალაქი აეღოთ და კრება შეეპყრათ, მთელი საფრანგეთის ბედი მათ ხელში იქნებოდა, და არსაიღამ არავითარი წინააღმდეგობა არ ატყდებოდა. მა-

გრამ მოთავეებმა ეს ვერ მოახერხეს. ამის მაგიერ იმათ ურთიერთში ბაასი გამართეს იმაზე, თუ ვის უნდა ეკუთვნოდეს პარიჟის გამგეობა: ნაციონალუ-

რი გვარდიის წარმომადგენლებს, თუ ხალხისაგან ამორჩეულ გამგებლებს (კომუნას). და ამ ბრძოლამ რამდენიმე კვირის განმავლობაში ყველა მოთავეების დრო და ძალა შთანთქა. ვერსალელები კი, ამა-სობაში ჯარს და იარაღს იმზადებდნენ...

ამ ორმა შეცთომამ მოწინავე პარტიის მოთავეებს აშკარათ დაანახა, რომ შემდეგშიაც პარიჟელი მოძრაობა შეცთომებით და უხეირო დროს-კარგვით სავსე იქნებაო, და მამასადამე იმას აუცილებელი დამარცხება და უნაყოფობა მოსდევსო. ამ მოაზრების გამოისობით ეს მოთავეები იძულებულ იქმენ ბრძოლაში არ გარეულიყვნენ და თავიანთი გავლენა მარტო იმ მხრით ეხმარათ, რომ ეს ბრძოლა ძმების შუა ერთმანერთის სისხლის სმა არისო, შერიგება და დამშვიდება სჯობიაო, ნუ იბრძვითო, ერთმანეთს უწინდელი შეცდომები და უკმაყოფილება დაუთმეთო და სხვ. და სხვ.

ამ დროს ერთი გარემოება კიდევ უშველიდა რასმე პარიჟელ მოძრაობას: რა გზას დაადგებოდენ, როგორ მოიქცეოდენ სხვა დიდ ქალაქები, მიჰყვებოდენ ისინიც პარიჟის მაგალითს თუ არა. მაგრამ

დანარჩენ დიდი ქალაქებში მოწინავე პარტიის მოთავეები შეჩერდნენ და თავიანთი გავლენა მარტო «მომრიგებელ» რჩევებს მოანდომეს. შეცდომა იყო ამგვარი მოქმედება პარიჟელი და დიდ-ქალაქების მოწინავე პარტიის მოთავეების მხრით თუ არა, ამას მომავალი გვიჩვენებს. შეეძლოთ თუ არა იმათ, ბრძოლაში რომ გარეულიყვნენ, ბრძოლის ბედის შეცვლა და მოძრაობისათვის ხეირიანი მსვლელობის მიცემა, ამისასაც დღეს კაცი ვერას იტყვის, ამიტომ რომ საკმაო მასალები არ გამოცხადებულა ჯერ ამ მოძრაობის შინაგანი მხრის გასაცნობლათ. საქმე კი ისე წავიდა, რომ დანარჩენი დიდი-ქალაქების წარმომადგენლები და მოთავეები ვერსალში მოვიდნენ და იქედამ პარიჟში შევიდნენ, იმ აზრით, რომ ვერსალი და პარიჟი შეერიგებიათ. პარიჟელმა მმართველობამ ისინი ცუდათ გამოისტუმრა, უთხრა, მორიგების ჩვენ არა გვწამს რაო, და ვერსალელმა მმართველობამ (ტიერმა) პატიოსანი სიტყვა მის-

ცა, ნაციონალურ კრების თანხმობით, რომ თქვენ, დიდი ქალაქები ოღონდ ბრძოლაში ნუ გაერევით, პარიჟს ნუ დაეხმარებით, მის მაგალითს ნუ

მისდევთო, და ჩვენ რესპუბლიკას არ შევეხებით, რესპუბლიკას არ უღალატებთ, ოღონდ პარიჟს დავიმორჩილებთ და მთელი საფრანგეთის წინააღმდეგ არ ვიმოქმედებთო. ეს პატიოსანი სიტყვა ჩამოართვა ტიერს იმ დეპუტაციამ, რომელიც დიდმა ქალაქებმა მოსარიგებლათ გამოგზავნეს, და რომელსაც თავში ბ ა რ ო დ ე, ლიონის მერი ეყენა. ამ პატიოსანი სიტყვით დაკმაყოფილდა დიდი ქალაქების მოწინავე პარტია და თითქმის ყველა რესპუბლიკური პარტიის მოთავენი.

მასაქეთ, რაც საქმე ამ გზას დაადგა, პარიჟის მოძრაობის ბედი გადაამწყდარი იყო. იმას ვერაფერი უშველიდა, სასწაულ-მოქმედების მეტი, და სასწაულ-მოქმედება ამ ჟამათ ხომ ერთობ გაძვირდა. როგორც გაბრაზებიდგან დაწყებულ აჯანყებას შეეფერება, პარიჟელი მოძრაობა გაბრაზებით დაეცა. ის ვერ გაამარჯვა ვერც მეზობელი მუშა ხალხის და ახალგაზრდობის საკვირველმა გმირობამ, ვერც იმათმა დაუზოგველმა ენერგიამ. ვერც იმ უკანასკნელი

გაჭირვების და უიმედობის ბრაზმა, რომელიც უძლურსაც ლომათ და გმირათ სდის და ძალას ერთი ათათ და ერთი ათასათ უდიდებს. ყველაფერი ამაო შეიქმნა, და პარიჟის მუშა-ხალხი დაეცა.

VII

რას შვრებოდა ამასობაში რომჭორი?

როგორც პარიჟის შვილი, ის პარიჟში დარჩა. როგორც მწერალი ის თავის გაზეთში თავის შეხედულებას სწერდა საქმეების მიმდინარეობაზე. როგორც რესპუბლიკელი ის მონარხიელ კრებას არ ზოგავდა და პარიჟელ ხალხს არ ებრძოდა. მაგრამ როგორც კაცი, რომელსაც გამჭრიახათ ესმის ცხოვრების და პოლიტიკის ბრუნვა, ის არ ერეოდა კომუნის მმართველაში, ის გარს იდგა მაშინდელ მმართველობიდან, და მარტო მწერლობით, მარტო თავისი აზრის გამოთქმით ორივე მხარის მოქმედებას აფასებდა და სჯიდა, როგორც მწერალი და ჟურნალისტი.

და როცა ვერსაღელმა მმართველობამ პარიჟს ყუმბარები დაუშინა და პეტროლით სავსე ცეცხლის-წამკვიდებლის შუშხუნების და ყუმბარების წვიმა დაუშვა პარიჟზე, რომფორმა, პარიჟის შენობების და მონუმენტების, პარიჟელი ხალხის ამოჟლეტის დამსწრემ, დაბეჭდა, რომ ეს ბარბაროსობა, დაუზოგველობა, ავაზაკობა არის ვერსაღელი მმართველობის და ტიერის მხრითო! აი, ვითომ ამის დაწერის გულისთვის გადაუწყვიტა იმას დაკარგვა სამხედრო სამსჯავრომ. მაგრამ იმავე რომფორმა, იმავე პარიჟში, როცა კომუნამ გაზეთების ალაგმა და უსარგებლო მხეცური მოქმედებები დაიწყო, ამ კომუნასაც ისე მოექცა, როგორც ვერსაღელ მმართველობას, და პირდაპირ გამოაცხადა, რომ გიჟები გვიყენია მმართველებათო, გზა და კვლის გაგება არ იცინანო, რას შვრებიან და რას არა, მისი გაგება თვითონაც არა აქვთო და სხვ. ამის გულისთვის ჭელიქს პიამ და მისმა მომხრეებმა, რომელნიც მაშინ კომუნის უმრავლესობას შეადგენდნენ, რომჭორის დატუსაღება ბრძანეს, და რომჭორი პარიჟიდან რომ არ გასულიყო, იმას იმნაირივე დახვრეტა მოელოდა კომუ-

248

კრებული

ნის მხრით, როგორც დაიხვრეტა გამოჩენილი რესპუბლიკელი – გ უ ს ტ ა ვ შ ო დ ე (პრუდონის მეგობარი და თანამოაზრე).

რომჭორი გავიდა თუ არა პარიჟიდან, პრუსიელების ჯარის ხელში ჩავარდა. ის დაატუსაღეს, მაგრამ ჯარის უფროსმა უთხრა, ჩვენ უფლება გვაქვს, გინდა გაგიშვებთ, გინდა ტიერის მმართველობას გარდაქცემთო. რომჭორმა არ ისურვა, რომ მისი შველა და დახმარება გერმანელების მხრით დავალება ყოფილიყო, და ამისგამო ის ვერსაღში გაიგზავნა.

ვერსაღში ის, რასაკვირველია, დაატუსაღეს. ამისთანა მტერი ჩაუვარდათ ხელში მონარხიელებს, ამისთანა საშიში მოწინააღმდეგე ხელფეხ შეკრული მიეცა ტიერს და ჟულ-ჭავრს, პიკარს და ჟულ-სიმონს, და იმას ვინმე დაზოგავდა!

რომჭორი სატუსაღოში ჩასვეს, თუმცა ის მეტის მეტათ ავათმყოფი და უძლური იყო. იმაზე მაშინვე გამოძიება დანიშნეს, და მისი საქმე სამხედრო სამჯავროს მიანდვეს. მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ საფრანგეთის პოლიტიკურ კანონებში

ორი უმთავრესი მუხლი ისეთია, რომლიდგანაც ერთი აწესებს, რომ არც ერთი დანაშაულების და დამნაშავეის დასასჯელათ თუ გამოსაძიებლათ არც ერთი, განსაკუთრებული სამსჯავრო არ უნდა დაწესდესო, ყველაფერი მარტო ნაფიცებმა (ჟიურიმ) უნდა გასინჯოს და დასაჯოსო. მეორე მუხლი აწესებს, რომ არც ერთი პოლიტიკურ დანაშაულობისათვის, რაგინდ მძიმე და სასტიკი იყოს, დამნაშავე სიკვდილით არ უნდა დაისაჯოსო. ორივე ეს კანონი დაივიწყა ვერსალის მმართველობამ. იმან სამხედრო სამსჯავროებს, ესე იგი განსაკუთრებულ, უფიცარ სამსჯავროს მიანდო პოლიტიკური საქმეების განხილვა და სამხედრო კანონის ძალით სიკვდილი გადუწყვიტა და სიკვდილით დასაჯა ასიოდე პოლიტიკური დამნაშავე. აი, ამ ნაირ «ს ა მ ა რ თ ა ლ ს» მიეცა რომჭორიც.

«სამართალმა» – ესე იგი სამმა ნაპოლეონის ჯარის აფიცერმა რომფორი, რასაკვირველია, ყველაფერში დამნაშავეთ ცნო. მაგრამ მონარხიელების და ვითომ-რესპუბლიკელების შეუპოვრობამ იქამდი მიღწევა ვერ გაბედა, რომ ეს ხალხისგან შეყვა-

250

კრებული

რებული და მთელ ევროპაში სახელგანთქმული მწერალი მოეკლათ, მით უფრო, რომ მისი სუსტი აგებულება და ციხეში ჯდომით შერყეული ტანის სიმრთელე იმას უიმისოთაც სიკვდილს უქადიდა. ამის გამო, რომჭორს სიკვდილი კი არა, ავსტრალიაში დაკარგვა გადაუწყვიტეს, საცა ის ნიადაგ ციხეში უნდა მჯდარიყო.

ამ გადაწყვეტილებამაც მთელი საზოგადოება შესძრა. უმჯობესი მწერლები და გამოჩენილი პირები ტიერს მივარდნენ, სირცხვილია, სხვა არა იყოსრა, ამისთანა ნიჭის და გონების პატრონი კაცი რომ დაიკარგოსო, დასჯა შეუმსუბუქეთო, როგორც ზოგიერთ სხვა, უფრო სასტიკ დამნაშავეებს, მაგასაც ისე საფრანგეთიდან გაგდება გადაუწყვიტეთო და სხვ. მაგრამ არც ტიერმა, არც მისმა თანამშრომლებმა ეს არ ისურვეს, და რომჭორის სასარგებლოთ მარტო ის მოინდომეს, რომ ავთიმყოფობის მიზეზით ის ახალ-კალედონიაში კი არ გაგზავნეს, ერთ მიყრუებულ კუნძულზე ციხეში დაატუსაღეს, სადაც ის ორი წელიწადი იმყოფებოდა: ეხლა კი, ახალმა მმართველობამ, რომელ-

საც უფრო მეტი შეუპოვრობა და ბრაზი აქვს რეს-
პუბლიკელებისა, რომჭორი ახალ-კალედონიაში გა-
გზავნა, იქ ციხეში ჩასასმელათ.

VIII

პოლიტიკურ მწერლობაში რომჭორმა ის ნაწი-
ლი აირჩია, რომელიც იარაღათ დაცინვას, სასტიკ
გაკიცხვას და პირდაპირ შეტაკებას ხმარობს. იმან
პამჭლეტი ირგო ხვედრათ და ირონია – იარაღათ.
პოლიტიკურ მწერლობაში საზოგადოთ, და სა-
ფრანგეთისაში განსაკუთრებით, საქმე და შრომა
ისეთ ნაირათაა განაწილებული, რომ ზოგი მწერა-
ლი ყოველ პოლიტიკურ მოვლენას მეცნიერების
თვალთ შეჩერებია და იკვლევს, მის მიზეზს და
მნიშვნელობას არკვევს, მის ხასიათს იგებს და მის
მოსახდენ საშუალებას, მის სამაგიერო საგანს ან
მოვლენას ეძებს ან ამზადებს. ამისთანა მწერლებს
საზოგადოებაზე კი არა, ნასწავლ პირებზე, პოლი-
ტიკურ მოთავეებზე და მოაზრებებზე აქვთ გავლენა.
ისინი პლიტიკურ მეცნიერებას, საზოგადობრივ
სწავლას წინ სწევენ და აძლიერებენ. ამ გვარია, მა-

252

კრებული

გალითად იმისთანა მწერლების და მოაზრების შრო-
მა, როგორც სან-სიმონი, ჭურიე, ლუი ბლანი, მილ-
ლი, და სხვ. მაგრამ ამ მეცნიერების შრომას სა-
ზოგადოება ვერ კითხულობს, იმიტომ რომ მათ
გასაგებათ დამზადებული არ არის. მთ თხზულებ-
ებს კითხულობენ, მათ აზრს იგებენ სხვა მწერ-
ლები, რომელნიც მეცნიერების მიმართულებით და
აზრებით დაიარაღებულნი გამოდიან და ყველასთვის
გასაგები ენით, ყველასთვის მოსახვდომ ნაირათ სა-
ზოგადობრივი ცხოვრების მოვლენებს სწერენ და
აფასებენ, ისე, რომ მათი აზრი, მათი სჯა და რჩე-
ვა საზოგადოებას პირდაპირ ტვინში გაუჯდეს. ზო-
გი ამ მწერლებთაგანი დამჯდარ, დალაგებულ წერას
მიაწვება, ზოგი ოხუნჯურ დაცინვას, ზოგი სასტიკ
ჰკიცხავს და გესლისნ ლანძღვას, – ზოგი ირონიას
ხმარობს, ზოგი – სარკაზმს, ზოგი – გრძნობიერ
წერას, ზოგი მოთხრობის კილოს, ზოგი რას და
ზოგი რას. მაგრამ ყველას კი ერთი მიზანი აქვს:
თავისი აზრის და რჩევის გაგებინება მკითხველი
საზოგადოებისთვის.

იმ ნაწილს, რომელსაც დაცინვა და ჰკიცხვა აქვს

იარაღათ, საზოგადოთ ის ხასიათი აბეჭდია, რომელსაც მწერლობაში სატირულ ან პამფლეტურ კილოს ეძახიან. აქ მწერალი დროს როდი ჰკარგავს გრძელ და დაუბოლოებელ ქადაგებაში. ის თავის აზრს სასტიკ და მძლავრ სიტყვებით გამოთქვამს, ორიოდ მის ასახსნელ ან დასამტკიცებელ საბუთს ან მოაზრებას დაართავს, მკითხველს გაცინებს და ამ სიცილით თავის აზრს ბეჯითად ტვინში ჩაუტოვებს და აქვე სხვა საგანზე, სხვა პირზე ან სხვა მოვლენაზე გადავა. ამ გვარი მწერალი ან ნიადაგ იმისთანა საგანს, პირს და მიმართულებას უნდა შეეტაკებოდეს, რომელიც გაცალ-ცალკევებულ საზოგადოებას არ სწამს ან კიდევ სძულს, თუმც საქვეყნოთ კი ჯერ ეს სიძულვილი არ გამოამჟღავნებულა, ანა და თვითონ იმოდნათ სახელგანთქმული და სანდო პირათ ნაცნობი უნდა იყოს საზოგადოებისაგან, რომ მის სჯას და ჰკიცხვას მკითხველი უჯერებდეს და დარწმუნებულად იყოს, რომ, თუ ეს მწერალი ამა და ამ მოვლენას, საგანს ან პირს ჰკიცხავს, უთუოთ საჭირო ყოფილა მისი გაკიცხვა და საუნებელი ყოფილა ეს მოვლენა, საგანი ან პირიო.

254

კრებული

ამის გამოისობით ამ გვარ მწერალს თითოეულ, თავისი სჯის ან ჯიცხვის გამოთქმის დროს დიდი სიფრთხილე და გამჭრიახობა სჭრია, რომ უთავბოლოთ ან უმიზნოთ კიცხვით და სასარგებლო ან პატიოსანი პირების და მოვლენების ძაგებით თავისი საკუთარი სახელი და ნდობა არ დაჰკარგოს საზოგადოებაში...

დაცინვა და კიცხვა ისეთი ძნელი იარაღია, რომ მისი ხმარება ერთობ მძიმე და საშიშოა თითქმის ყოველი მწერლისათვის. ჯერ ერთი ეს, რომ დამცინველი და გამკიცხველი გონება გახსნილი და საფუძვლიანათ დამზადებული კაცი უნდა იყოს, რომელმაც იცოდეს თითოეული კერძო მოვლენის სწორათ გაგება და ღირსეულათ დაფასება. ის როდი უნდა სცდებოდეს თავის სჯაში, ის ნათლათ უნდა მიხვდებოდეს, რა კავშირი აქვს კერძო შემთხვევას ან მოვლენას საზოგადო ცხოვრებასთან და რა მნიშვნელობა ექნება იმას მისთვის. ამაებში შეცდომა, მოვლენების ხასიათის გაუგებლობა, უსაფუძვლო დაცინვა და უადგილო გაკიცხვა ყოველთვის მარტო დამცინველს ან გამკიცხველს ავნებს, სხვას კი არავის.

მეორე მხრით, ამგვარი მწერალი ერთი-ორი სიტყვით უნდა გამოთქვამდეს იმ აზრს, რომელსაც სხვები მთელი ათი-თხუთმეტი თაბახის გაჭრელებით გამოიყვანენ ხოლმე. ის ნიადაგ იმას უნდა ცდილობდეს, რომ მისი აზრი რაც შეიძლება ნაკლებ ადგილზე დაეტიოს, მისი სიტყვა რაც შეიძლება უფრო მოკლე იყოს, მისი ნაწერი მარტო ანდაზებსავით შემოკლებული და გამოთქმული აზრების წყობისგან იყოს შემდგარი. და ამას დიდი ნიჭი, დიდი ფიქრი და მოაზრება სჭირია, სწავლა და ცოდნა, გამოცდილება და მეხსიერება ხომ თითოეულ სტრიქონში, თითქმის თითოეულ სიტყვაში უნდა სჩანდეს.

აი, ამ მიზეზების გამოისობით ძლიერ იშვიათია ამ გვარი მწერლები, მაგრამ სამაგიეროდ იმათ ყოველთვის უფრო მეტი მკითხველი ჰყავთ და გავლენა აქვთ, ვინემ სხვა კილოზე მშრომელ მწერლებს, მათი ნათქვამი საზოგადოებას უფრო ადვილათ ესმის, უფრო ბეჯითად ამახსოვრდება და ხალხში უფრო მსწრაფლათ ვრცელდება.

საფრანგეთის მწერლობაში ამ საუკუნეში ათიო-

დე გამოჩენილი მწერალი იყო ამ კილოზე მშრომელი, მეტი არა. იმათგან თითოეულმა თავისი საკუთარი, განსაკუთრებული ბეჭედი დაასვა: ზოგმა – მწერლობის კილოს, ზოგმა – ფრანციული ენისა და სტილის ხასიათს, ზოგმა – სარკაზმის ან ირონიის იარაღს. იმათგანი – რაბლეს და ვოლტერს, პასკალს და ბომარშეს რომ თავი დავეანებოთ, და მარტო ამ ასი წლის მწერლობაზე შევჩერდეთ – ყველაზე უფრო შესანიშნავი იყვნენ, მწერლობის მხრით, კამილ დემულანი, შამპორი, პოლ-ლუი კურიე, ალჰონს კარი და პრევე პარადოლი. დემულანის კილოს საზოგადოთ ის ხასიათი ჰქონდა, რომ მისი მკითხველის თვალს წინ ნიადაგ გულ კეთილი, გრძნობით სავსე და პატიოსანი მიზნის და ხასიათის მქონე კაცი სდგას, რომელიც ოხუნჯობით, ლაზათიანი შედარებებით და მშვენიერი დაცინვით მკითხველს საზოგადო საქმეებზედ ემუსაიფება, ისე რომ ის თითქო უნებურათ და უნდომათ იგებს მკითხველის გულს და გრძნობას. ამასთანავე ის ხანდისგან ნამდვილი გულმოსულობით და სიფიცხით ლაპარაკობს მისი პარტიის მოწინააღმდეგეებზე, მაგრამ ამ სიფიცხეში უფრო გულჩვილი და კეთილი კაცის წითიერი

გულმოსულობა ისმის, ვინემ ერთი მიზნის მხდეველი, ნიადაგ ერთ გამოკვლევულ გზაზე მდგომი მოთავის შეურყეველი და გამოზმანილი სჯის ან კიცხვის გამოთქმა.

შამქორი უფრო წვრილმან მხარეებს ეხებოდა ხოლმე. იმან ჩინებულათ იცოდა მოწინააღმდეგის სისუსტე, ის კარგათ იცნობდა წინააღმდეგი პარტიის შინაურ ცხოვრებას, და იარაღათ ის უფრო ხშირათ ოხუნჯურ ანეგდოტებს და ამბებს ხმარობს მოწინააღმდეგე პარტიის წევრების მასხარათ ასაგდებლათ ან მათი გავლენის მოსასპობლათ. ის ამით არა თუ მარტო საზოგადოებაში უტეხს იმათ სახელს, მათ საკუთარ თვალშიაც მათ ღირსებას ამცირებს, მათ რწმუნებას ჰკაფავს თავიანთ თავზე და ამ საშუალებით იმათ რაზმს აცალ-ცალკევებს, იმათ ძალას ასუსტებს და იმათ გამბედაობას სულ ერთიანათ აშხამებს. ის გესლისნი «ამბებით» აბრაზებს, ახტუნებს და ღალავს თავისი პარტიის წინააღმდეგებს, თავშეკავებულ მოქმედებას აჩვევს, მორიდებას აძალადებს, ისე, რომ ამნაირი წერით მისი მოწინააღმდეგე პარტია თავისი მოაზრების უმეტეს

258

კრებული

ნაწილს იმაში ჰკარგავს, ვაი თუ ამა და ამ საქმისთვის, ამა და ამ სიტყვისთვის მასხარათ აგვიგდონ და ბაიყუშათ გამოგვიყვანონო. ამ მხრით შამქორს დიდი გავლენა და მნიშვნელობა ჰქონდა, მით უფრო რომ მისი მოთხრობითი ნიჭი ძლიერ შესანიშნავი და ძლავრი იყო.

პოლ-ლუი კურიემ სულ სხვა ნაირი კილო შემოიღო. ის სწერდა ბურბონების უფლების დროს, როცა გლეხ-კაცობას ერთობ გული ეწვოდა და როცა მოქალაქეები «ლიბერალურ» მიმართულება თავყვანს სცემდენ. ამ მდგომარეობაში კურიემ დაიწყო წერა თითქო სოფლელი გლეხი კაცი, გულკეთილი და თავისუფლების მოყვარე, თავის გლეხურ შეხედულობას გამოთქვამდა საზოგადო საქმეების მსვლელობაზე. მკითხველს წინ უდგა გონიერი და მშრომელი გლეხი, ადგილ-მამულის პატრონი და კისრამდი შრომაში ჩაფლული, რომელიც ნიადაგ იმას სჩიოდა, რომ დიდკაცობის უფლება და მმართველობა, კონსტიტუციის და წერა-ბეჭდვის სიმართლეების დარღვევა და მთავრობის მხრით მიდგომა და ძალადობა ცხოვრებას მიჭირვებს და შრო-

თანამედროე მწერლობა

259

მას მიძნელებსო. მაგრამ, თუმც ამ გლეხის ჩივილი

გასაგები და მწარეც იყო, ხალხს მისი არა გაეგებოდა რა, ამიტომ რომ იმ დროს ხალხმა არც წერა-ბეჭდვის საჭიროება იცოდა, არც კონსტიტუცია, არც მინისტრების მიდგომა და დეპუტატების მოქრთამვა. ხალხს მაშინ სულ სხვა ეკონომიური, წუთიერი გასაჭირი ადგა, იმას თავში ის ჰქონდა, მიწა-წყალს ხომ არავინ წავგვართმევსო, დიდ-კაცობას უწინდელ უფლებებს ხომ არავინ დაუბრუნებსო, უწინდლურათ ყურმოჭრილი ყმა ხომ არ შევიქნებითო თავად-აზნაურობისა და სცვ. და ამ მხარეებს კურიე იშვიათათ ან სრულიადაც არ შეეხებოდა.

ალჰონს კარი უფრო ხვავიანი მწერალია, მაგრამ იმას დიდი გავლენა და მნიშვნელობა არასოდეს არ ჰქონია, თუმც ნიჭით ის ძლიერ შესანიშვანია. იმან შემოიღო სულ სხვა ნაირი კილო. ის მწარეთ და გესლიანათ ბ ა ა ს ო ბ ს, ოხუნჯობს და ლაზღანდარობს და ყველაფერში ყველაფერზე უფრო მერათ იმას ეძებს, რომ რაც შეიძლება უფრო შემოკლებულათ და ლაზათიანათ შეთანხმებული ჭრაზები გამოთქვას, ისეთები, რომ ანდაზათ გადავიდენ სა-

260

კრებული

ზოგადო მუსაიფში და წერაში. იმან გამოთქვა მაგალითად, ის ჭრაზა, რომ სიკვდილით დასჯა მოისპოს, მაგრამ მარტო იმ პირობით «რომ ეს საქმე ჯერ კაცის-მკვლელებმა დაიწყონ». ამ გვარი ტკაცა-ტკუციანი ჭრაზების გულისთვის ის არც კარგს, არც ავს ზოგავს; მისთვის ერთია რომელი პარტია გაიმარჯვებს, ოღონს კი იმას ლაზათიანი ჭრაზის შედგენა და პოვნა შეეძლოს. ამასთანავე ის სულითა და გულით რეაქციონერია. იმას ახალი არაფერი სწამს, და ყოველ ახალ აზრს, ყოველ ახალ მიმართულებას და სწავლას ის ნიადაგებრძვის იმით, რომ ორიოდე სასაცილო წვრილმან მხარეს გამოუძებნის და დაიწყებს მის ჰკიცხვას და განზე ოხუნჯობას და სიცილს. და რადგანც ძველ და დამძალ მიმართულებას არც საკმაო მასალა აქვს, არც საკმაო ძალა, ამისგამო ალჰონს კარი ძლიერ ხშირათ ერთ და იმავე დაცივნვას იმეორებს, ერთ და იმავე ჭრაზებს გამოთქვამს, ისე რომ მის ნაწერში ვისაც ორიოდე სტატია წაუკითხავს, იმას დანარჩენი ზეპირათ გაცნობილი აქვს.

პრევი-პარადოლი მეტის-მეტი გამოჩარხული და

თანამედროე მწერლობა

261

თვალ-მოუკვრელი იარაღით მოქმედებდა. ის დიდი მოწიწებით და მოფერებით დაიწყებდა ლაპარაკს

ნაპოლეონის მმართველობაზე, რომელიმე მის მოქმედებას აწერდა, მის გვერდით დახატავდა რომელიმე კეთილ მიზანს და იტყოდა ჩვენ გვსურს ვიფიქროთ, რომ ეს კეთილი მიზანი აქვს ამ მოქმედებას, და არა სხვა რამ უხეიროო, მაგალითად აი ესა და ესაო. აქედამ დახელოვნებული მკითხველი გამოიყვანდა, რომ თუ მწერალს «ს უ რ ს» იფიქროს რომ მმართველობის განკარგულებას კეთილი მიზანი აქვსო, ეს იმას ნიშნავს, რომ ის ამას როდი ფიქრობსო. ამისთანა ოსტატურ მაგრამ ძნელათ გასაგებ იარაღს ხმარობდა ხოლმე პრევიო-პარადოლი. მაგრამ მისი ნაწერის უფრო მძიმე ნაკლულევანება მის მიმართულებაში მდგომარეობდა, რომელიც ერთობ ვიწრო და წვრილმანი იყო. ის მარტო იმ მიზანს სდევდა, რომ საფრანგეთში ორლენანულების მონარხიის უპირატესობა დაემტკიცებია, და ამ მიზნის მიხედვით ის არც ერთ იმ მხარეს არ ეხებოდა, რომელიც ხალხის და საზოგადოების უმეტეს ნაწილის გულისწადილს ან გულისტკი-

262

კრებული

კვილის აღძრავდა. ამ მიზეზით მის ნაწერს ყოველთვის მარტო პატარა წრეზე, მხოლოდ განათლებულ საზოგადოებაზე ჰქონდა გავლენა, და არა ხალხზე ან მთელ მკითხველ საზოგადოებაზე.

თვითონ ენის, კილოს და სტილის მხრით, უწინდელი მწერლები ერთობ ნასწავლ, მძიმე ან ძნელათ გასაგებ წყობილებას ხმარობდნენ. მათი ენა მწერლური, გამოჩარხული, მშვენიერათ გალაზათიანებული და სასიმოვნო გასაგონი ენა იყო, მაგრამ იმას ყოველი წერა-კითხვის მცოდნე კი ვერ გაიგებდა. ჭრაზა გრძელი, დახლართული და გადაკვარაჭინებული იყო. ნაწერს ხალხის ან საზოგადოების ნამდვილი ლაპარაკის კილო როდი ჰქონდა. ერთი აზრი ორი, სამი, ხანდისხან ათი ჭრაზითაც გამოითქმოდა ისე, რომ მკითხველი სანამ ყველა ამ ჭრაზებს არ წაიკითხავდა, მწერლის აზრს ვერ გაიცნობდა. ერთი სიტყვით, იმათ ნაწერს ნასწავლი მწერლობის მძიმე ბეჭედი აჩნდა.

რომჭორმა კი სხვანაირი სტილი შემოიღო, რომელიც დღეს თითქმის მთელმა საფრანგეთის მწერლობამ კანონათ მიიღო. ის მოკლე ჭრაზებით,

თანამედროე მწერლობა

263

ორიოდე სტრიქონით გამოთქვამს თავის აზრს და წერაში იმ ენას ხმარობს, რომლითაც დღეს ხალხი და საზოგადოება ლაპარაკობს. მისი ნაწერი ფერო-

ვანი და შეფერილი როდია, მაგრამ თითოეულ მის აზრს შედარება ან სურათი ხსნის და ამშვენებს, მისი წერა იმ «კალმით მხატვრობას» ჩამოგავს, რომელიც მარტო შესანიშნავს, გამოაშკარავებულს, ყველაზე უფრო შესამჩნევებს შტრიხებს და ხაზებს ნიშნავს, და წვრილმან შეფერვას ან დაწვრილებით ლანდების და ჩრდილის გამოხატვას არ დასდევს. ერთი ორი გაკვრით, კალმის ორიოდე გასმით, თქვენ წინ სურათის უმთავრესი ხაზები იხატება, ისე რომ თქვენ ძლიერ კარგად გაიცნობთ ამ სურათს, მის მსგავსებას ნიშნავთ და დანარჩენი კი თქვენმა საკუთარმა მეხსიერებამ უნდა შეავსოს, თუ ეს საჭირო იქნა. რომჭორის სტილი აჩქარებული კაცის მსწრაფლ ლაპარაკს ჰგავს, ის როდი დაეძებს თქვენ დალაგებით და დაწვრილებით «გიაბზოს» თავის სათქმელი. ის უცფათ, გურულსავით თითქმის ნაწყვეტ-ნაწყვეტი სიტყვებით, შედარებებით, და სურათებით, რაც სათქმელი აქვს მოგაყრის, და სხვა

264

კრებული

საგანზე გადავა. თქვენი საკუთარი გონება უპატრონებს ამ ზედიზედ მოყრილ აზრებს და სურათებს.

თვითონ დაცინვის კილოზე და საგანზე აი რა ითქმის. ეხლანდელი საფრანგეთის იუმორისტები რომ შეადაროს კაცმა, ვნახავთ, მაგალითად, რომ ოგიუსტ ვილმო თითქმის ნიადაგ სიტყვების მსგავსებაზე და ზმაზე აფუძნებდა თავისი ხუნრობის ძალას; ალბერ ვოლფი თითქმის ნიადაგ იმ იარაღს ხმარობს, რომ მძიმე ან პატივსაცემ საგნებზე სუბუქი შეურაცხმყოფელი ენით ლაპარაკობს, და წვრილმან ან უმნიშვნელო საგნებს მძიმე და მოწინებული სიტყვებით ეხება. ორივეს, აგრეთვე თვისებთ უცაბედი, მოულოდნელი სიტყვების ხმარება აქვთ, ისეთების, რომელსაც მკითხველები, ჭრახის კითხვის დროს სრულიადაც არ ელის და რომლის უადგილო ჩაკვეტება იმას უქველათ აკვირვებს და შაჩერებს. სპარსეთის შაჰზე, ვსთქვათ, აი რას დასწერდა ვოლფი: «შაჰი როგორც იქნა მოვიდა პარიჟში. იმას შხვდა ყოვლად ბრწყინვალე, მზეთა მზე და მეფეთ-მეფე (კაცი აქ ან მაკ-მაჰონის, ან რომელიმე მმართვე-

თანამედროე მწერლობა

265

ლის სახელს ელის, და მის მაგიერ კი მწერალი აგრძელებს) ეკიპაჟიო... და სხვ. ეს მკითხველს გააკვირვებს, გაადიმებს, გააცინებს კიდევ, მაგრამ საფუძვლიანი შთაბეჭდილება და აზრი ამ დაცინვას

როსი მოსდევს.

როშქორის იუმორი სიტყვების გაწყობაში კი არა, აზრების წინააღმდეგობაში, ან ოსტატურათ დაახლოვებაში მდგომარეობს. ის თუმც ხშირათ შუშხუნინან, ბასრ სიტყვის წყობილებას და ჭრაზებს ხმარობს, მაგრამ უფრო ხშირათ აზრების უსაფუძვლობას და სისულელეს გამოაჩენს ხოლმე მათი შეთანასწორებით და ორათ გაყოფით, «დილემათ» ხმარებით. მაგალითს მოვიყვან ამის ასახსნელს. ერთ ოქიციალურ გაზეთს ის ამბავი დაებეჭდა, რომ «ნაპოლეონი ამ დღეებში შარანტონში მიდის გიჟების სახლის დასათვალიერებლათ, და შარანტონის მცხოვრებლებში ამ ამბავს მეტის მეტა გაუხარებიაო.» ვილმო ამაზე უსათუოთ იმას დასწერდა რომ ეს გიჟური სიხარული სასიხარულო გიჟობა არისო, ან ამნაირ რასმე. ვოლჭი გიჟებზე მოწიწებით ილაპარაკებდა და ნაპოლეონზე კი –

266

კრებული

აგდებით ან უთავაზიანოთ. როშქორი კი აი რას სწერდა (ვიხსენებთ ზეპირთ): «ორში ერთი აზრი უნდა მივიღოთ: ან შარატონის გიჟები მართლა გიჟები არიან, და მაშასადამე ომათ ნაპოლეონი მოდის თუ არა არც კი ეცოდინებათ, ან არ გაეგებათ, ანა და ისინი გიჟები არ ყოფილან, და მაშასადამე ისინი უსამართლოთ არიან გიჟების სახლში დამწყვდეული, აი, მაგალითად, როგორც სანდონი იყო ორი წლის განმავლობაში დაჭრილიო და სხვ.» ამაზე როშქორი სანდონის ამბავს არობდა, რომელიც ნაპოლეონის მმართველობამ საგანგებოთ გიჟების სახლში ჩასვა, ამიტომ რომ იმას ერთი მინისტრის ყოფაქცევის გამოაშკარაებული საბუთები ჰქონდა ხელში და არ იძლეოდა, არც ყიდდა იმათ. როცა ამაზე მმართველობამ როშქორს უპასუხა, სანდონი ექიმებმა ჩააჯინეს გიჟების სახლშიო, როშქორმა დაწერა, რომ «თუ სანდონი გიჟი იყო, ბილიოს (მინისტრის) სიკვდილის მეორე დღესვე რათ გამოუშვითო, და თუ გამოუშვით, ცხადია – რომ სანამ ბილიო ცოცხალი იყო სანდონი გიჟი არ ყოფილაო, ამიტომ რომ

თანამედროე მწერლობა

267

იმას ხომ ვერავინ იფიქრებს, ვითომ მინისტრის სიკვდილს გიჟების მორჩენა შეეძლოსო: ამისი თქმა იმას მოასწავებს, ვითომ მინისტრები ერთი რამეში მაინც იყვნენ გამოსადეგნი, და ეს, ხო, აშკარათ უსაფუძვლო აზრი იქნებაო.»

ამგვარი დაცინვა და ხუმრობა როდი ახარხარებს მკითხველს, ის არც სიცილს სძრავს, მაგრამ მაგიერათ საშინელი ძალით რჩება მის ტვინში და მეხსიერებაში და საზოგადოდ გონებაში ის იმ კვალსა და გავლენას სტოვებს, რომელსაც ყოველთვის არჩენს მტკიცეთ გამოთქმული მარჯვე და საფუძვლიანი მოაზრება.

აი, ამ მარჯვე და საფუძვლიანი მოაზრების მტკიცეთ გამოთქმაში მდგომარეობდა უმთავრესი ძალა იმ ჩინებული და საყვარელი მწერლისა, რომელმაც დღეს ახალი-კალედონიის კაცის მჭამლებს შუა ის ცოდვა უნდა მოინანიოს, რომ ერთგულათ, თავგამომეტებულათ და გაბედვით ემსახურებოდა თავის წმინდა და მომავლიან საქმეს – რესპუბლიკის დაარსებას საფრანგეთში.

ნ. სკანდელი.